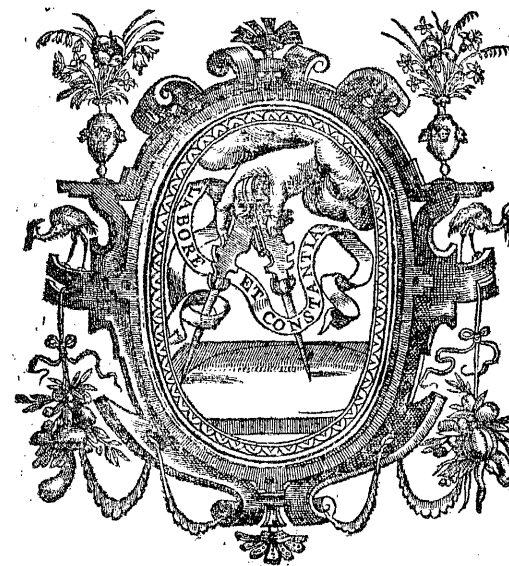

EXEMPLAR

SIVE,
DE SACRIS FABRICIS
LIBER,

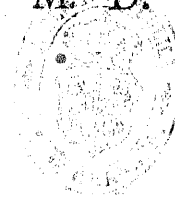
BENEDICTO ARIA MONTANO
HISPALENSI AVCTORE.

ANTVERPIÆ

Excudebat Christophorus Plantinus Prototypographus
Regius, ad sacri Apparatus instructionem.

Anno M. D. LXXII.

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40

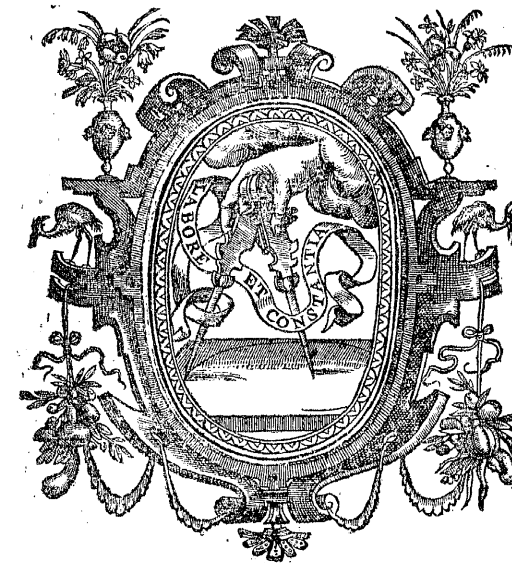
EXEMPLAR

SIVE,

DE SACRIS FABRICIS

LIBER,

BENEDICTO ARIA MONTANO
HISPALENSI AVCTORE.

ANTVERPIÆ

Excudebat Christophorus Plantinus Prototypographus
Regius, ad sacri Apparatus instructionem.

Anno M. D. LXXII.

BENEDICTI ARIAE MONTANI

HISPALENSIS IN VOLV MEN

QVOD EXEMPLAR, SIVE DE SACRIS FABRICIS

inſcribitur, ad diuinorum librorum ſtudioſos Lectores Præfatio.

*V*M animus ſit præcipua pars hominis, merito plerique in natura eius inueſtiganda plurimum poſuerunt opera. Quibus, videlicet, fuit propoſitum, vt cuius cognitionem adhibito ſe ſtudio conſequi poſſe putarent, eam toto deinceps vite curriculo exornarent, atque excolerent. Atque illi quidem omnes ferè, vt eſt diligenter obſeruatum, in ea fuerunt ſententia, vt nulla re alia animum æque, ac ſciendi deſiderio teneri, affirmauerint: quippe quo, quod ipſi gratius, aut iucundius poſſit accidere, ſit omnino nihil. Porro is partibus conſtat ex duabus: Quarum vna, ac præcipua illa quidem, totiusque dux vitæ, mens, ratioque appellatur. Altera verò, etſi priorè illa inferior, ac minor, tamen & magna eſt & nobilis, eamque appetitum, ſive voluntatem nuncupamus.

At verò ad perfectionem animi, non ſolum cognitio nature & efficientiæ vtriuſque partis requiritur, ſed ipſa etiam exercitatio adhiberi neceſſario debet. Atque hanc quidem ob cauſam, quid cuiusque partis ſit proprium, & cuique quid conueniat, à viris ſapientibus cognoſci, demonſtrarique oportuit. Itaque cum in hac illi inqueſtione, atque inueſtigatione diu multumque eſſent verſati, in eaque non parum & laboris & operæ conſumpſiſſent, tandem animaduertent, in tota rerum natura nullam eſſe rem priorè illa animi partè digniore ſcientia ipſa & cognitione: quippe quæ cum eo perpetuo ſit duratura, cuiusque vſu ipſe animus mirifice deleſctetur, atque adeò totus ea paſcatur. Alterius verò partis proprietates, actioneſque omnes ad illius normam prioris direxerunt. Quocirca cognoſcendarum rerum ſtudio nihil homini vtilius, nihilque natura ipſius eſſe dignius ſapientiſſimus quiſque ſenſit ſemper ac docuit: iuxta illud, nimirum, Spiritus ſancti dictum; Cor prudens poſſidebit ſcientiam, & auris ſapientum queret doctrinam. Huic autem vni rei tantum ab iis, quos dixi, ſapientibus eſt tributum, eique tantum & ſplendoris, & dignitatis putarunt ineſſe, vt plerique ex illis, nec vulgares illi quidem, poſthabita altera illa animi parte, ad cognitionis ſeſe, & ſcientiæ ſtudia totos contulerint: & in ea excellenda & exercenda curam poſuerint & diligentiam quam potuerunt maximam. Exiſtimarunt quippe, planè que fuit ipſis perſuaſum, ſummum hominis bonum, honorumque ſinem omnium hac contineri vnica. Hanc ipſi vitam appellarunt contemplatiuam, illuſtrium olim virorum ingenis concelebratam. Quorum in numero ij ſunt, qui, quòd contemplarentur, Contemplatiui ſunt dicti. Hanc porro ſententiam vno ferè omnium teſtimonio comprobata maximi olim ingenio Philoſophi mirifice ſunt amplexati. Neque verò ipſi ſolum, verum etiam Chriſtiani homines ſummo eam ſtudio ſunt proſecuti. Statuerunt, nimirum, acerrimo viri ingenio, atque eximia vitæ probitate conſpicui, ſuos ipſorum animos in eius, quam ſperamus, futura beatitudinis ſpem eſſe erigendos, totamque etatem in iucundiſſima ea cogitatione, & ſtudijs eſſe traducendam. Illam verò alteram partem, que quidem eſt poſita in exercitiatione earum rerum que ab hominibus expetuntur, interim planè omiſerunt: cum tamen magni olim viri eam ſuperiori illi anteferre non dubitarint. Cuius diſſenſionis partes vt iam à nobis exaſinentur, nec locus poſtulat, nec etiam noſtri eſt inſtituti. Neque enim alia de cauſa huiusce rei à nobis facta eſt mentio, niſi vt oſtenderemus, à doctiſſimis quibusque, peritiſſimiſque viris rerum cognitioni & ſcientiæ primas ſemper tributas eſſe partes: atque adeò neminem ſenſus modo & rationis compotem eſſe, qui quidem inſcientiæ ſcientiam non prætulit, quique in ſumma rerum omnium ignoratione verſari turpe eſſe non duxerit. Omnes enim homines ab ineunte etate, diuino quodam aſſlatu, natureque inſimulæ ſciendi deſiderio tenentur, & ſuapte natura eos corporis ſenſus conſeruant, ac fouent, quibus ad plurimarum ſe rerum cognitionem peruenire poſſe credunt. Etſi verò an inſcientiæ anteponi ſcientia debeat, nulla apud veteres fuit vnquam dubitatio: attamen in ſtatuendo earum rerum genere, que cognoſci ac ſciri debent, alij ab alijs vehementer diſſenſerunt. Quidam enim ex iis omnia vniuerſè rerum genera, nullo proſus excepto, nullaque adhibita diſtinctione, bonæ ſint an mala, cognitu, ſcituque digna eſſe crediderunt: vt hac, ſcilicet, ratione, bonum quod eſt, expeti, mala autem deuitari poſſint. Cum enim facultas illa qua bonum dignoſcitur à malo, in hominibus poſt primum illum communem totius noſtri caſum generis ſita ſit, eam certè in otio torpeſcere non debere exiſtimarunt. Id quod à Deo ipſo hominibus propoſitum eſſe conſtat. Teſtes (inquit) inuoco hoſtæ cælum & terram, quòd propoſuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, &, vt tu viuas, & ſemen tuum. que quidem electio, niſi adhibita vtriuſque partis cognitione conſtare non poteſt. Alij aliter ſenſerunt. Exiſtimarunt enim omnino eſſe abſtinendum à cognitione mali, nempe, propter humane fragilitatem, corruptionemque nature, atque ob ea pericula que quidem hominibus à teterimo illo humani generis hoſte continuo impendent. In ea etenim fuerunt ſententia, vt exiſtimarint, bonarum omnium rerum ſcientiã ſummis laboribus, ſummo adhibito ſtudio, & tota contentione animi eſſe comparandam: hominique permiſerunt, quantum vellet, atque adeò vſq. ad ſaturitatem, id ſi fieri poſſet, in earum rerum inqueſtione, inueſtigationeque verſari. id enim inter eas omnes res que expeti debent, potiſſimum eſſe iudicant. id quod in illo omnium hominum ſapientiſſimo Salomone maximis laudibus eſt celebratũ. Siquidem ei cordis latitudinem à Deo datam eſſe legimus: quam quidè omnium bonarum artium cognitione plerique interpretantur. Ex hoc autem

doctorum hominum iudicio quadam est nata curiositas, quae multorum sollicitauit ingenia: eaque non modo in praesentium, verum etiam in praeteritarum, futurarumque rerum cognitione exercuit, atque ad omnium rerum causas, rationesque inuestigandas impulit. Illi enim cum ea quae aut extitissent, aut extarent, ignorare turpe ducerent, nullis neque laboribus, neque vigiliis pepercerunt, ut omnium, quotquot possent, rerum, praecipue illarum, quarum cognitio nihil nocet, scientiam adipiscerentur. Hinc tot, et tam diuersa hominum studia sunt profecta. Alij enim cum res ab ipsarum sensu, et experientia vellent cognoscere, quo loci eas esse arbitrabantur, illud proficisciebantur. Alij vero, ac minore hi quidem sumptu et labore, ex aliorum scriptis et narrationibus, quae concupiuerant, didicerunt, eaque postea literarum monumentis mandarunt. Hinc illa de rerum omnium natura solers, et exquisita disputatio: hinc rerum gestarum narrationes, hinc descriptiones morum, ac studiorum vniuscuiusque gentis, nationumque singularum. Hinc historiae quibus illustrum virorum memorabilia recensentur dicta, et praecleara praedicantur facinora, quae quidem non literarum tantummodo sunt celebrata monumentis, verum etiam a pictoribus, sculptoribus, variisque artificum operibus ante oculos vniuscuiusque sunt posita. Neque vero res gesta, atque ea quae in communi hominum usu, commercijsque versantur, itemque concordia, et societas, dissidia et discordia, et cetera huiusmodi quae saepius euenire solent, sed etiam tum publica, tum priuata vniuscuiusque opera, scribendi argumenta plerisque fuerunt, siue illa communis vtilitatis, siue etiam pompae, et ostentationis gratia confecta fuerint. De quo genere sunt: moles, aedes, aedificia, templa, portae, arcus, porticus, atria, plateae, mania, vrbes, muri, turres, suburbana, vineae, horti, villa, aedificationes, gymnasia, palaestrae, circi, theatra, amphitheatra, pontes, fontes, pyramides, obelisci, currus, carpenta, esseda, sedes, tripodes, mensae, scanna, atque alia penes innumerabilia, quae vel ab humano sunt profecta ingenio, vel industria, et artificio perpolita sunt et exornata. Quibus accedunt et illa: gestamina, vestimentorum diuersitates, diuersa ac varie insignium forme, quibus et Gentes et familiae dignosci possent, collegia publicorum et priuatorum functiones munerum. Quae quidem omnia, quoniam ad aliquem usum spectare possunt, ab antiquis digna sunt habita, quorum forma, rationesque omnes vel literis consonarentur, vel picturis et imaginibus exprimerentur: ut hac ille ratione, aut absentibus innotescerent, aut per manus veluti tradita ad posteros peruenirent. Intelligebant quippe viri et ingeniosi et docti nullam adesse esse rem ex iis omnibus quae aliquod sunt sortite nomen, quae quidem sui cognoscendi desiderium subtilibus praestantibusque ingenijs non iniecerit: quibus ingenijs consulere, et ea, quantum in se esset, adiuuare, ad suum ipsorum officium pertinere sunt arbitrati. Quod quidem consilium, ad eum, quem ipsi sperauerant, exitum perductum est. Inter eas enim omnes optimas ingenij exercitationes, quas a veteribus inuentas recentiores exornarunt, historia suo quodam veluti iure non postremum obtinet locum. Ea etenim rerum gestarum seriem, et narrationem perpetuo conseruat. Atque ex eius lectione, quantum prudentiae in rerum administratione hominibus accedat, cuius patet. Porro in historiis saepius fit mentio earum rerum quas iam enumerauimus, eaque vix possunt intelligi, nisi in ordinem redacta alicuius opera explicentur. Quod nisi fiat, saepius Lector retardabitur, et incepta lectione, ob earum rerum difficultatem cogitur absistere. Eoque magis hoc accidit, quod ille in grauioribus, magnaque auctoritatis scriptoribus occurrerent. Nostra autem hac etate, quae ea quam ingenue artes ac disciplina contraxerant, rubigo deterfa est, plerique docti, et praestantes viri summo studio, maximaque adhibita diligentia multarum illiusmodi rerum notitiam crassa quadam tenebrarum caligine obductam in lucem reuocarunt, et libros illis ipsis de rebus conscripserunt. Alij vero dum in aliarum rerum tractatione versarentur, haec etiam, si quando occurrerent, attigerunt, et multa quae ad antiquitatis rationem pertinebant, alioqui obscura explicauerunt. Atque hac de causa antiquarij merito sunt appellati, cum, scilicet, antiquitatis studiosi ea prodiderint, sine quibus antiquitatis nomina intelligi nullo pacto poterant. Quorum hominum labores a doctissimis quibusque viris commendantur: cum ex iis non solum praesentia, verum etiam futura aperte cognosci possint. Pleraque vero ex iis, quorum aut exiguus, aut omnino nullus est usus, vel ob id solum quod aliquando extiterunt, digna sunt habita, quae in tenebris vindicata in conspectum darentur hominum: vel priusquam vetustate consumpta obliuione delerentur sempiterna, tum descriptionibus, tum etiam historiis renouarentur, et posteritati conseruanda traderentur. Quocirca, ea quae non sine singulari Dei voluntate sunt edita, et quorum adhuc summa auctoritatis remanent monumenta aspectu pulcherrima, scitu dignissima, atque ad homines ipsis vtilissima, dubium non est, quin ab hominibus et diligenter conseruari, et continuo studio excoli debeant. Nihil enim eorum omnium, quae Deus instituit, non est eximia ornatum pulchritudine, atque adeo id, in quo tota vis naturae adhibita esse videatur. Ut vero ea omnia perfecte tenere, diuini potius quam humani est ingenij: sic etiam, velle ea omnino ignorare, aut negligere, turpis otij ac desidiae, ignaueque vitio vertendum est, praesertim iis qui iam accesserunt ad studia ingeniarum artium, ac disciplinarum. Qua vero ratione Deus, vere scientiae, sapientiaeque mysteria, non aliunde quam ex sacris verbis sui libris peti iussit, eadem quoque ea omnia, quae non tam argumenta, quam suae sunt ornamenta sapientiae, ex iisdem hauriri voluit. Ac reuera ea omnia quae hisce de rebus a reliquis sunt tradita scriptoribus, nec tractandi subtilitate, neque rerum ipsarum elegantia, et vtilitate cum iis quae in sacris habentur libris, aliqua ex parte conseruari possunt. Quod si praeter hanc quae ex minimis sacrae Scripturae non tantummodo rebus, sed etiam verbis ingens capitur vtilitas, nulla ad homines alia perueniret: hac tamen unica omnes ad earum rerum studia incitari deberent et impelli. Nullum enim adesse in tota illa sacra lectione, vel minimum est vocabulum quod a Spiritu sancto non sit profectum. Quocirca ea, quod talem, tantumque habent auctorem quin scitu sint dignissima, dubitandum non est. Ad quam auctoris ipsius summam dignitatem et auctoritatem et illud accedit: in nullo sanctae Scripturae verbo, id modo si attentè, atque ex sui ipsius natura consideretur, summam non elucere excellentiam. Si vero ab ea quae iis

ex rebus

ex rebus et verbis ad homines redit, vtilitate, sacrae paginae ratio ducatur: comperimus profecto inde ad homines maximum peruenire compendium. Ea enim omnia quae a Spiritu sancto sunt profecta, ad nostram referri vtilitatem, atque eam ob causam ab eo esse conscripta, testis est Apostolus ille sanctus. Quamobrem quamplures viri doctrina et pietate singulari, atque in primis rerum studiosi diuinarum, in illis etiam quae in sacrae Scripturae tractatione minima esse videbantur, pro ea quam iis inesse crediderunt, dignitate nullos licet maximos labores vnquam recusarunt. Et si enim multam vnquoque earum rerum genere sunt explicata: plura tamen adhuc latere ac desiderari putarunt. Existimarunt itaque, op. re se pretium facturos si hoc laboris non solum in iis quae in nouo, verum etiam in veteri Testamento describuntur, susciperent, et ad eas se figuras et mysteria quae in sacris leguntur libris explicanda conserrent: Conserrent quippe huiusmodi ea esse, quorum explicatio ab optimo quoque expecti debeat: Animaduertunt etiam imaginibus illis, ac delineamentis veteres illos ut plurimum esse usos, atque illis ipsis ad lucis et veritatis cognitionem perducere solitos fuisse. Haec itaque si nesciantur, veterum illorum patrum sapientiam, et ea quorum collatio ad aures huius aetatis commendationem necessaria est, plane ignorari necesse erit. Equidem ea nosse in genere quae ab Ecclesia nobis ex verbo Dei, et credenda et agenda proponuntur, ad salutem satis esse non negamus. Veruntamen cum sacri libri ideo sint editi, ut in eorum lectione et obedientia piorum exerceantur animi: id certe per vnquamque sacrae Scripturae studio praestari debet, ut nulla eorum pars summo studio, maximaque adhibita diligentia ab se non euoluatur. hoc enim non est ab simile iis, quae a summo illo omnium hominum magistro Christo in hac sententiam his sunt pronuntiatu verbis: Omnem enim scribam (inquit is) doctum in regno caelorum similem esse decet homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua et vetera. At vero inter ea omnia rerum genera quae ad eius quae in sacris continetur libris sapientiae apparatus pertinent, sacrarum structura fabricarum non minus sua ipsius natura, et arte, quam ea quae in se continet, significatione esse admirabilis. Si enim vniversa illa mensurarum, figurarum, totiusque structurae, et artificij ratio, quae sacris continetur libris, diligenter, et attentè consideretur, sine dubio omnem illam aedificationum rationem, quae apud Graecos et Latinos fuit, aut hinc ad ipsos effluxisse, aut certe ob eam potissimum causam, quod huic non sit ab simile; laudatam celebratamque esse fatendum erit. Si etiam eorum significatio mysteriorum, quae sub iisdem latent operibus diligenter attendatur, cetera omnia, quae summa cura, maximo studio, maxima hominum industria et laboribus constructa fuerunt, a sacris operibus longe superari videbimus. Pleraque ex antiquis illis monumentis atque operibus suam in sese (fateor) significationem contulerunt: sed eam profecto, quae hominum fuit ingenio, iudicioque constituta, quae etiam neque adesse est exacta, quin eam plerisque in locis ineptam esse deprehenderimus. Atque his quidem plerique doctrina et pietate viri praestantes rationibus adducti, ad sacrarum se fabricarum inuestigandam, cognoscendamque rationem contulerunt. Quorum nonnulli (ut quod sentio liberè dicam) adesse egregiam hac in re posuerunt operam, ut ab ipsis nihil non sit praestitum. Verum enimvero cum illorum exemplo, id quoque studij genus a nobis non sit praetermissum: quae maxima potuimus diligentia, quid ab vnquoque illorum rectè sit adnotatum, et quid etiam minus sit animaduersum, obseruauimus. Et quidem nonnulla scitu maxime digna, vel ob sacrae linguae, vel etiam Architecturae ignorantiam, aut praetermissa, aut certe eo quo debuerunt modo, neque intellecta, neque tradita esse comperimus. Eum enim qui vtraque non sit praeditus facultate, multorum tum verborum, tum rerum significationem ad rerum illarum cognitionem necessariam ignorare necesse est. In illis enim diuinis operibus, hic est constitutus ordo, ut ea, scilicet primum ex eo quod in se habent mysterio, mox ab arte (quae in iis est praestantissima) ac postremo ex verborum, quibus describuntur, vi et usu cognoscantur. Quocirca nobis, quibus summo Deo beneficio, tum arcana illius significationis, tum etiam linguae Hebraicae atque architecturae artis cognitionem imperit (ea quam sit exigua ingenue agnosimus) nihil non enitendum duximus, quod modo hac in parte ad regionum apparatus Bibliorum, et in communem omnium vtilitatem conferre possemus. Vobis itaque, pij ac studiosi in Christo fratres, tum arcana illius a Noè aedificata, tum tabernaculi a Mose erecti, atque etiam eorum aedificiorum, quae a Salomone sunt instituta, rationes omnes qua potuimus, et sedulitate et breuitate expositas, elegantique imaginum structura representatas exhibemus. Hic quoque nonnullas eorum mysteriorum, quae in rebus continentur, et quorum causa tot, tantaque operum moles olim a Deo sunt instituta, veras explicuimus significationes: ex quibus quidem arcana illa tum admirabilia, tum cognitu dignissima intelligi poterunt et cognosci. In eorum vero gratiam, quibus nostra hac opera nondum satisfacere potuimus, atque adesse eorum omnium qui sacris dant operam literis, aliud, ut speramus, opus in quo omnia haec latius explicabuntur aut a nobis, aut a quopiam alio proficiscetur. Interim vero nostros hosce labores, quos eo lubentius susceperimus, quo eos vobis gratiores fore intelligemus, equo animo accipite. Vestrum est, Lectores, vestris studiis ac votis ita nostris fauere conatibus, ut ad alia vestrae omnium vtilitatis gratia et suscipienda et absolucnda, currenti (ut aiunt) calcar addatis. Datum Antuerpiae pridie eius diei, quo die festum in omnium honorem Sanctorum a Catholica celebratur Ecclesia.

NOAH, SIVE, DE ARCAE FABRICA, ET FORMA, VOLVMEN I.

Genf. 2. 21

PERVM omnium quæ arte constant, initium vsus est, qui quemadmodum rectè fabrica parari debeat, præcipuè docet, s. s. e. Fecit quoque Dominus Deus Adæ & uxori eius zonas pelliceas, & induit eos. Fuit primus artium doctor Deus hominibus; qui cum nudi essent, non satis rectè sese velaerant, ex ficu foliis perizomata parantes: commodum oportuit esse vestimentum, quod non solum pudori, sed iniuriis etiam temporis obstitere. Ideoque & apta materies vsurpata; & commoda atque habilis regendo, ac mouendo corpori forma inducta est. Vfus fuit indumentum & velamen: Materies pelles, ad æstum arcendū inuerso, ad frigus pellendum admoto ad corpus vellere: forma verò tunica fuit, quæ totum corpus velaret, brachiisque inferendis, & mouendis manicas haberet oportunas.

Ita etiam arcæ fabricandæ prima causa & ratio, hoc est, vsus ipse primus est Noacho per Deum indicatus; ipso videlicet rei parandæ & construendæ nomine expresso. Non enim absolute quamlibet arcam sine discrimine, quam faceret, sibi propositam accepit Noe. Sed singulare quoddam genus, quod Hebraicè תְּהֵבָה אֲרוֹן dicitur. Sunt enim duo Hebraicæ nomina, quorum ut vox, ita significatio ex ipso vsu varia est: alterum est אֲרוֹן; alterum תְּהֵבָה: pro quibus Latini Interpretes arcam reddunt. Sed אֲרוֹן ad res animæ carentes custodiendas, asseruandasque paratur. Cuius generis fuit illa celeberrima veteris Testamenti Deo sacra arca, ad eum vsum concinnata, ut diuinæ Legibus tabulas, & Moyse volumina cum vafe mannae atque Aaronis virga contineret. Fuit etiam altera Ioas regis usu facta, atque ante templi fores collocata, in quam oblatum ad facta tecta curanda argentum inferretur. At verò תְּהֵבָה animantium, præcipuè verò hominum, qui in aquis exponi aliqua de causa iubentur, conseruandorum causa paratur. Neque in alia significatione, neque ad alium vsum vsurpari hoc nomen in Hebraicis obseruauimus. Hoc enim verbo diuina Scriptura perpetuè vitur in ea structura appellanda, quæ salutis causa à Noe parata est: de qua nobis hoc loco sermo habetur. Et in ea etiam, quæ Moyse infanti, ad flumen exponendo, à matre est parata; quam vetus Latinus Interpres ex materia desinens Fiscellam bis dixit. Itaque אֲרוֹן ad quamlibet aliam rem & vbi que seruandam; תְּהֵבָה verò ad homines in aqua expositos conseruandos tantum, non ad nauigandum, aut ad aliud transigendum negotium, sed tantum ad vitam tuendam comparatur. Et quoniam non modò rem illam, cuius causa parata est arca, hoc est expositorum hominum salutem ex aquis, præstabat; sed significationem quoque referebat arcam, à nobis aut alio cui Deus aperuerit, aliquando explicandam. Idcirco arca formam quam exprimere oporteret, ipso nomine audito satis aperte nouit Noe: Nimirum oblongam, quatuor angulis constantem, quæ iacentis hominis in ea conclusi significationem indicaret. Atque quidem humanum genus ad octo animarum numerum relatum illa arca exponebatur. Manifestum autem est, Moyse expositi arcam eam formam tenuisse: alioquin infanti iacenti minis aptam fore, si vel quadra omnino, vel fastigio terminata, vel angusta, vel laxa plus iusto esset. Vfus & forma: cognitionem materis comparatio sequitur. Eam verò Deus ipse aptam operi faciendū indicauit ex lignis קָדָשׁ גֹּפְרִית, quam quidam pi-

תְּהֵבָה

אֲרוֹן

Genf. 2. 21

2. Par. 2. 4. 8

Genf. 2. 21 & 7. 1

num, quæ Germanicè KUFER dicitur, fuisse volunt. Alij TEREBINTHVM resinofum lignū & sulphureas baccas ferens: quam in Syria procerâ crescere aiunt. Chaldaei omnes כְּדָרוֹן exponunt, siue Cedrum, vnam ex multis cedrorum generibus, quæ fideles ad vetustatem materis sunt, & aquis non cedunt. Hanc vocem גֹּפְרִית Latinus Interpres Leuigatis vertit. Est autem Hebraicè singularis numeri, substantiuum nomen, in obliquo positum. Græcus Interpres quadratis vertit.

Postulat autem vsus cognitio, commoditatis dispositionem etiam, ut singula res locis aptentur suis, ne quid in alieno loco, aut importuno sit. Eam verò rationem Deus Noe satis apertam præscripsit: Mansiunculas in arca facies. Hebraicè est: Nidos facies eam. Varias enim & situ, & forma mansiones esse oportuit, quibus varia animantium genera concluderentur. quorū naturam Noe patri sigillatim cognitam esse credimus, & quod genus cui socium, quòdque insensum inuisumque foret. Quanquam in illa tempestatis angustia, atque vitæ priuatæ singulorum conseruandæ necessitate, magnum omnium consensum generum, magnam concordiam arbitramur eo auctore immisissam, à quo primum condita, initio crescendi & multiplicandi pacem inter se custodire iussa, à quo etiam paulò ante diluuij tempora ex cunctis orbis terræ partibus confluere, & in arcam congregari iussa sunt: quæ tamen concordia non prohibuit quin certa genera certis veluti carceribus essent conclusa, aliis quidem cancellatis, aliis contigua materia coniunctis, aliis superius, aliis inferius, aliis etiam in domuncularum, aliis in fouearum vel antrorum modum effectis. Namque id Hebraicum verbum קִינִיּוֹת, hoc est, nidos, aperte indicat. Constat autem nidos variis formis, variis etiam formarum concinnitatibus strui, pro vario autem & animantium, quæ nidis gaudent, ingenio. Nidos itaque interpretamur mansiunculas nidorum instar, varias & singulis animantium generibus accommodandas. Hoc autem loco de bitumine admonitus est Noe, illa nimirum significatione debere bitumen addi non modò absoluto operi, sed singulis partibus & mansionibus, singulis inquam nidis: ne quid vel interius, vel exterius humore, aut malo halitu lædi, ne quid vitij admitti posset. Erat enim in eo genere bitumen inter parandas materis partes ad commodiorem vsum opportunus. Commodius autem singula partes in tam vasta fabrica bitumen, cum primum constructæ essent, recipere, & diuturnitate temporis combibere poterant; quàm postquam omnia simul fuissent constructa: tunc enim superinductum bitumen, & siquid rimarum factum esset, opplere; & iam penitus hærenti prioris bituminis incrustationi agglutinari potuit.

Triplicem autem contignationem in arca constituit voluit Deus, & singulas contignationes nidis illis, mansionibusque oportunis distingui. Itaque vniuersum opus tribus partibus interius constabat, æquali stante solo in vniuersum extensis: & in singulis folis variæ erigebantur cellulæ, suis portis cõmodæ, & cancellis clausæ. Atque ita ad verbum scriptum est, In finibus secundos & tertios facies eam; hoc est, arca omnis erit nidis referta; ita tamen dispositis, ut alij inferiores, alij superiores, & alij supremi essent. In omni enim contignatione suos nidos aptari, in nidis ipsis animalia commodè claudi, & in eadem contignatione; commodissimum erat: ut cellaria & promptuaria singulis generibus in sua, ut ita vocemus, regione apparerent. sic etiam satis negotij datura

gotij datura octo hominibus in eadem arca conclusis, ut sibi, & aliis alimenta, & pabula ministrarent. Existimamus autem singulas regiones instar habuisse faui ab apibus constructi varias & multiplices cellas, non tamen æquales, atque ita dispositas, ut tum ipsis ad ingressum & exitum, tum hominibus ad cibos ministrandos aditus esset facilis. Atque hæc de totius arcæ forma breuiter dicta sunt. Magnitudo deinceps paucis explicabitur verbis.

Arcæ lōgītudo ex diuino præscripto cubitorum fuit trecentorum. Quantus verò cubitus esset, cuius frequens in sacris libris mentio inuenitur, iam in libro Thubal-cain, siue de mēsuris docuimus. Latitudo fuit quinquaginta cubitorum. Altitudo ad rectos angulos quadrata fuit cubitorū triginta: ita ut sextuplo longior esset quàm pro latitudinis modo; decuplum autem longitudo altitudinem superaret. Hæc autem hominis in terra iacentis & mortui secundum longum, latum, & altum obseruata mensurarum ratio est.

Primum igitur ex trabibus artificiosè connexis parata est basis, cubitis trecentis longa, & quinquaginta lata: cuius crassissimæ trabes postremæ erant, excepturæ arreclariis angulares ad angulum rectum insertos, cardinibus quadratis, inque, in castraturas subiectarum trabium infixis. Deinde consequentes arreclariarum ordines, ut columnarum trigentum etiam, cubitorum quatuor costas laterū constituiebant, super quos epistylia imponebantur ex trabibus ad cardinis excipiendi formam excavatis. Anteriùs verò certi etiā trabiū ordines, rectè in columnarum cõstituti modū, transfuersè interpositas trabes sustinebant, ut epistylia columnis sustineri solent. Deinde transfuersis trabibus, siue epistylis affixi tigni asseres excipiebant, itaque pauimentū excipiebatur.

Oportuit autem sub infimo cœnaculo vacuum locum esse, qui nauium sentinæ instar, sordes ex superioribus contignationibus deuolutas exciperet, faburræque commodam partem ad arca in aquis libramentum contineret. Hoc tribus aut quatuor cubitis altum parari satis fuit. Deinde primum cœnaculum in quo maxima animalia, cum mediocribus esse possent. Hoc potuit duodecim cubitorum mēsuram in altum continere, quæ maximis elephatis satis capax mansio esset. Media verò contignatio, in qua minora & leuiora genera conclusa sunt; sex aut ad summum septem cubitis alta fuit. Suprema verò omnium homini, & domesticis animantibus, ut canibus, felibus & auibus multis, aut omnibus fortasse excipiendis, octo altitudinis cubitos obtinuit: atque ita triplex cœnaculum est concinnatum. Deinde verò tectum additum est, curuum in arcus formam, ut feretrum, siue corpus hominis iacens referret; atque ea figura, ut ventis impellentibus melius obstitere, & imbres illapsos effunderet commodius. Fuit autem arcus ille, qua parte altissimus, hoc est in medio non saltim quàm cubitus. Sic enim in præscriptis acceperat Noe: *In cubito consummabis summam eius.* Hebraicè legimus: *Et ad cubitum consummabis eam superne.*

Habuit autem fenestram luci aliquando excipiendæ oportunam, in altero ex minoribus lateribus, quam puppim aut frontem dicere possumus, eo in cœnaculo, in quo hominum mansio fuit. Hanc duplici nomine Hebraica lingua vocat שַׁזְהָר, quod à maximo diei splendore, hoc est meridiano deductum est. Idque semel tantum in sacre scripturæ libris vsurpatur. In præscriptione diuina: Fenestram in arca facies. Hebraicè est: שַׁזְהָר facies arcæ ipsi. Eadem & altero nomine הַלֹּחַלֹּחַ vocatur, magis communi, quod ad vsus prospiciendi, & ingrediendi, atque exeundi pertinet. Itaque lucem in arcam illa ex fenestra acceptam intelligimus, neque id perpetuè; sed cum diei splendor esset in Meridie, quo argumento dies cognosci poterat. Tamen alium illius fenestræ vsum nullum fuisse obseruauimus ad finem vsque diluuij. Tunc enim ape-

עֲרֹךְ

הַלֹּחַלֹּחַ

Genf. 8.

ruit Noe fenestram arcæ, quam fecerat; antea enim nunquam aperta fuerat. Oportuit igitur aut ceratam telam, aut vitrum, aut aliquid aliud pellucidum fenestræ portæ addi, ut in clausam arcam lumen aliquod penetraret, quantum ad cognoscendum diem in carcere detentis satis fuerat. Existimamus etiam & fornicam in arca fuisse, qua sordes illæ, quæ tetro odore aut aliàs pestifera exhalatione nocere poterant, in aquam deijcerentur: nihil tamen admitteretur aquæ. Atque hæc etiam pars inter nidorum nomina recèseri potest.

Portam etiam arca habuit commodo loco, in infima cõtignationis regione, ad alterum latus ex longioribus, cuius ostium ad inferitis limen ferratis cardinibus adnexum terram versus demissum aperiebatur, & pontem siue scalam animantibus arcam subititū præbebat. Itaque aperiebatur ad exteriorē partem, atque ab iis qui extrâ essent, claudebatur; cum fenestra ab iis aperiri claudique posset qui interius commorabantur. Vtramque autem rationem illis verbis indicatam legimus: *Et inclusit eum Dominus de foris: siue ut Hebraicè legimus non sine mysterio; Et clausit Dominus aduersus ipsum.* Et de fenestra scriptum legimus: *Cumque transissent quadraginta dies, aperiens Noe fenestram, quam fecerat, dimisit coruū, &c.*

Genf. 7. 16

Erat autem satis capax arcæ locus, ad omnium animalium genera continenda, selectis ex mundarum natura septenis; cæterarum verò vnaquaque specie binis. Neque enim infinita animantium genera sunt, sed quæ certis generibus comprehenduntur: ut in Leuitici lectionibus obseruabimus. Namque terrestria animalia, præter serpentes, quæ vel antiquorum diligentia, vel nostrorum experientia temporum inuenit, vix centesimum quinquagesimum generum numerum excedit. In quibus boue, aut equo maiora pauca sunt; nec plura quàm sex: æqualia non multa: Minora verò cætera omnia, quæ omnia in secundo cœnaculo vna cum oportuno cibo contineri commodè poterunt. Auium verò species omnes in tertio cum hominibus octo.

Namque arcæ basis cubitos in longum continuit trecentos, in latum verò quinquaginta, qui ex arte multiplicati faciunt cubitos quadratos quindecim mille. Hoc tantum in arca siue embado basis ipsius: qui rursus ducti in triginta altitudinis cubitos, constituunt cubos cubitales quadratos quadringētos quinquaginta mille: quod est spacium integrum arcæ ab infimo pauimento ad suggundas vsque. Deinde verò arcus ille tecti supremi qui in dimidio vno cubito erat altus plusquam parallepedi sui dimidium continuit: hoc est plusquam septem mille quingentos cubitos.

BEN. ARIÆ MONTANI HISPALENSIS BESELEEL, SIVE DE TABERNACULO.

PRINCIPIO tabernaculi statuēdi vsum cognosci oportuerit. Cuius ratio materis naturam, & oportunam copiam, deinde formam, & commoditatem indicabit.

Atque propositæ fabricæ vsus ille erat, ut populus Deum singulari providentia, & præsentia assistentem tanquam regem, imperatoremque suum adiret, atque de rerum suarum rationibus peteret, & consulere. Atqui vagantibus, & mobilibus non permanentem ad eum, sed mobilem ad illum vsum parari conueniebat. Paratum ergo est tabernaculum, quod adis regis, siue prætorij in castris vsum daret: contentumque populo ad orandum, consulendum, adorandumque Deum appareret. Sic enim scriptum legimus: *Facientque mihi sanctuarium; & habitabo in medio eorum.*

Igitur ad regiam optimi maximi, & purissimi Dei

ædem quamquam mobilem, tamen eam materiam parari, asportarique oportuit, quæ & conditoris omnium maiestatem referret (quatenus caelestia referri terrenis possunt) atque cultores ipsos, domusque frequentatores in admirationem, cõtemplationem, atque sui ipsorum cognitionem, & probationem adduceret. Apertè enim admoneri possèt, ædificium eleganti forma, ac pretiosa materia constructum non decere à sordidis, impuris, & contaminatis adiri. Paratur ergo materia varia ac multiplex, ad tabernaculi mobilis structuram, à filiis Israel spontaneis donariis allata, eo etiam & elegantiore, & Deo regi gratiore, quò libentius oblatam esse constaret: qua de re sic Deus agebat: Loquere filiis Israel vt tollant tibi primitias: ab omni homine, qui offert vltroque, accipietis eas.

Exod. 25.

Primum autem pretiosissima quæque indicari oportuit, vt ea oblatio & animum offerentis probaret spontaneum, & maiorem in suppeditatione diligentiam exigeret. Est enim facile ad estructuras viliora parare; consultissimum verò fuerit carissima, & pretiosissima quæque primum colligere; & collecta astimare: ne quid operi faciendo deesse possit eorum, quæ oportunissima, maximeque necessaria sunt. Ad ædificium ergo, materia, & arte præstantissimum; quale tabernaculum Dei esse decebat, optimam in primis materiam, nempe aurum, argentum, & deinde cætera, obseruato naturæ & æstimationis ordine, comparari oportuit: Cuius ille index est:

- Hæc autem sunt quæ accipere debetis:
- Aurum, Argentum, & Es,
 - Hyacinthum, } Ex lancea materia filum colore hyacinthorum Orientalium.
 - Purpura, } Colore purpureo, hoc est, puniceo, seu grani maligrapati.
 - Coccus bistinctus, } Ruber dibaptus color, cuius nomen vulgare cremesinum est.
 - Byssus, — } Linum Ægyptium tenuissimum, & fortissimum; quod præstantissimum candorem accipit.
 - Pili caprarum, } Ex quibus telæ fiunt, chamelotæ dictæ, imbribus ferendis oportuna: neque enim citò aquam ebibunt: ideoque illa materia ad ferendas sub dio agentibus cæli iniurias vestibus apparandis vsurpatur. Sic Poeta cecinit:
- Nec minus intereà barbas incanaq; menta
Cinyphij tondent hirci, setasq; comantes
Vjum in castrorum, & miseris velamina nautis.*
- Pelles arietum rubricatæ, } Colore rubro imbutæ, ex quibus aulaea cõsueuntur, quæ vulgò ab Arabibus, & Hispanis Guadamecis vocantur.
 - Pelles janthinæ, } Taxorum pelles, horrido pilo, & æstui, aquisque arcèdis oportuno. Id enim animal in aquis, & in sicco degit, ærem pariter, & aquam perferens.
 - Ligna Sitim, } Cedri genus est præstantissimum, quod ædificiis construendis æternas materias præbet. Sunt autem plura Cedrorum genera: quæ ab illa præstantia Sitim ad vicinam vsque pineis & piceis naturam gradatim decedunt.
- Fuit verò huius ligni satis magna copia in deserto: ferax enim illa regio huiusmodi arborum est. Namque & in desertis Moab, non nimium procul à Pharan, vbi tabernaculum constructum est, locus fuit ab harum arborum copia, dictus Serim.

Materiæ comportationem formæ descriptio consequitur quam rectissime: sed nulla descriptio aut melior aut clarior, quam exemplaris ipsius proposita for-

ma; quam artificio imitari cõtingat. Fuit autem exemplar admirandum Moyfi in monte à Deo ostensum, spirituale illud quidem, & inuisibili materia, diuino planè artificio constructum, Deoque habitari gratissimum; & præter omnes terrenas fabricas opportunissimum: cuius aliquam etiam spirituales descriptionem nos indicaturos speramus, artifice summo demonstrante ipso Deo. Sed illam visibilem formam, quam illius exemplaris velut rudem imaginem in terris exprimere licuit, nunc explicare contenti sumus. Ostensum est igitur verum ipsum exemplar prophetæ admiranti & discenti, s. s. e. Iuxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi, & omnium vasorum, & cultuum eius sic facietis illud. Appellatur autè exemplar illud integrum cum omnibus partibus, & idonea ad vsum supellectile, cuius membra, atque ornamenta, & apparatus omnem singillatim describemus.

ARCA.

ARCAM primam confici iussit Deus, quam sibi ille solij loco deligebat in penetrabilibus tabernaculi collocandam. Huius enim arcæ cõtinentiæ causa vniuersum tabernaculi parabatur opus. Vbi enim arca esset, ibidem suam præsentiam singulari modo certam præbere rex ipse Deus dignabatur. Erat autem arca eius formæ, cuius esse solent, quæ ad res conferuandas parantur, maxime verò ad pecuniam, vel alia pretiosa rerum genera. Hæc enim significatione, hisque visibus nomen ARON nonnunquam in scripturis repetitum obseruauimus. Ioseph namque corpus in promissam regionem tandem asportandum, aromatibus conditum in Ægypto in ARON fuisse asseruatum legimus. Et Iehoiadagh Sacerdotem ARON fecisse legimus, in quam donariorum pecunia inferretur. In hac autem arcam legis à se lata, & conscriptæ tabulas inferri iussit Deus ibidem asseruandas, in perpetuum testimonium fœderis inter se, ac populum sanciti. cuius fœderis conditionibus, & populus Deo pietatem præstaret, & Deus populo tutelam, curamque regiam, atque gubernationis commoditatem præcipuam præter cæteras gentes exhiberet. Sic enim Moyses hac de re scriptum reliquit. In tempore illo dixit Dominus ad me, Dola tibi duas tabulas lapideas, sicut priores fuerunt; & ascende ad me in montem: faciesque arcam ligneam; & scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in eis, quas antè con-

Gen. 30. 15.

4. Reg. 15.

10.

Deut. 10. 1.

כפרת

Exod. 25.

Exod. 25.

tantundem: ita vt longitudo latitudinem, atque altitudinem vno cubito superaret.

Præter lignorum diurnitatem, elegantiam, & soliditatem, addita est etiam auri puritas arcæ, laminis aureis interioribus, exteriorisque obductæ: ita vt ipsa interior, exteriorque materia integritatem, pariter ac simplicitatem præ se ferret. Ipsi præterea superiori arcæ limbo aurea spira coronæ instar adiuncta est; ad eum ferè modum, quo antiquis operibus cornices addebantur. Ita autem corona collocabatur, vt operculum postea inducendum, contineret. In quatuor longiorum laterum angulis quatuor armilla, siue annuli aurei affixi fuerunt grandiori orbe, qui possent vinctos inductos, ad asportandi, & ferendi commoditatem excipere. His annulis duo vincti ligni, aureis laminis omnino obducti, inducti sunt: qui Sacerdotibus (quorum curæ arcæ onus ferendum committebatur) tenendi, tollendi; atque portandi comoditatem præstarent. Cavit autem Deus, ne vinctes vnquam armillis extraherentur, ne vnquam Sacerdotes se arcæ ferendæ cura liberatos putarent.

PROPIITIATORII DESCRIPTIO.

SUPERIOREM arcæ partem operculum velabat totum aurum: eadem longitudine, ac latitudine qua os arcæ erat, videlicet cubitis duobus cum dimidio longum; & cubito ac dimidio latum: ita vt intra coronam arcæ inductum totam clauderet arcam. Erant igitur arcæ latera cedrina, auro obducta; operculum verò ipsum solido auro ductum: dictum Hebraicè CHAPHORETH, à verbo CHAPHAR: cui Latine operiendi & propitiandi significationes aptè respondent. Quamobrem à Latinis Interpretibus Propitiatorium & oraculum, interdum opertorium vocatur. Neque præter significationem, vt aliàs exponere dabit Deus.

Propitiatorium siue operculum duas puerorum imagines, auro solido factas vtroque ex latere continebat stantes, pedibusque ita cõstitutis, vt continere sese possent, brachiorum loco alis præditas, quas altera imago contra alteram ita tendebat, vt operculum superius obtegentes sedilis formam pararent: veluti si quis pedibus in operculo cõstitutis vt in scabello, ipse super obtentis Cherubim alis sederet. Namque hæc sedes Dei erat. Sicut sepius scriptum legimus: Qui sedes super Cherubim. Erant autem maris & feminæ specie varij; cætera sibi omnino æquales, inuicemque similes, seseque mutuo aspicientes, facie ad propitiatorij spacium conuersa: ita vt insidentem alis suis Deum, ac propitiatorij pedibus prementem conspicerent, s. s. e. Et loquar ad te super propitiatoriam, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonij, cuncta, quæ mandabo per te filiis Israel.

MENSA PANVM.

POST constructam arcam cum operculo & Cherub iubetur Moyses facere mensam de lignis Sitim asserere vndique ductilis auri laminis operto: ita vt mensæ corpus, vt sic vocemur, cedrinum; pellis ipsa aurea esset, duobus longa cubitis; lata vno cubito, & alta pedibus adiunctis quantum cubitus cum dimidio tollitur. Circundabatur autem superius mensæ limbus clausura aurea, hoc est, ornamento lato, quod epistyli formam referebat: Ea verò palmi vnus mensuram latitudine continebat: crassa quantum coronam, siue coronidem superduellam ferre possit. Quatuor autem pedibus sulciabatur mensa; quibus quatuor annuli additi locum vinctibus inferendis ad tollendum ferendumque commodis præbebant. Erant autem annuli sub clausura illa non magis etiam quam clausura cum coronide prominentes. Vinctes ex cedrino ligno, auro obducti, eoque ductili: qui tamen tunc inferrentur in armillas, cum mensa mouenda, asportandaque esset. Huius mensæ vsus erat ad panes perpetuò continendos, iugis conuiuij significatione, & forma; cui ministerio scutella, co-

chlearia, & semistulæ ad libamen, & expurgatoria instrumenta, quibus mensa abstergeretur, omnia hæc aurea fuerunt.

CANDELABRVM.

CANDELABRI nomen Hebraicum à luce, qua semper præditum erat, siue à lucernis, quas continebat, factum est MENORAH. Est enim NIR lucerna ardens, quales candelabrum illud septem habuit perpetuò lucentes. Possimus ex vocis ponderè Latine vertere lucernatum: idque nomen ad arcanam significationem faceret: Sed ad rem ipsam indicandam, candelabri nomen satis est idoneum. Fuit autem candelabrum nō minus etiam quam cætera sacra domus partes exemplari proposito præscriptum: ideoque recondita significationis habitum monumentum.

In primis enim materia solida purissimo auro constabat; totum ductile integro opere, & continuum præter lucernas, quæ imponi & deponi poterant, & præter protrahoria & emunctoria: Omnium tamen simul candelabri videlicet, & instrumentorum aliorum pondus non maius aut minus quam KIKAR fuit. In quo artificum dexteritatem admirari est.

Forma verò Candelabri huiusmodi fuit.

PES ipse humani femoris figuram habuisse videtur ex nomine Hebraico כַּף quod femur significat. Est enim femur sedentis hominis basis. Igitur pedem inferius latum & superius angustiorè obelisci ferè formam pingimus, quod oportuna mensura, quæta videlicet femoris ad tibiam ratio est, hastile subtilius produceret; vt tibia ex femore connexa producitur. Hoc hastile Hebraicè KANE dicitur: Latine Cannam sonat. Hæc, vt tibia femori, pedi æqualis erat. Deinde pomi siue mali figura erat, quod velut nodus tres ramos productos emittebat: medium vnum rectum, & duos vtrimque paulò altiùs. Duo etiam alij rami diducebantur, recto perpetuò crescente, & pomo similiter deductionem proferente. Duo item alij eodem ordine prodibant ex pomi figura. Erat igitur ipsum medium hastile, quod singulariter Candelabrum vocatur, rectum ad summum vsque. Et sex rami ex duobus lateribus, vtrimque tres prodeuntes, cum tribus nodis ad pomorum instar fabrefactis. Rami singuli ternis patulis scyphis ornati erant, oblongis, bina latera æqualia habentibus, ac binos angulos efficientia, alterum acutiorem, obtusiorum alterum, vt amygdalæ aperta dimidium canum referrent singuli scyphi. Legimus enim Hebraicè tres scyphi ME SV KADIM: Latine amygdalati vertere possumus. Quod vetus Interpretes intellexit cum reddidit, in nucis modum. Amygdalum enim nucis etiam genus est. Præterea singuli rami pomum habebant, & ex pomo prodeuntem florem, quo imponenda lucerna exciperetur. Erant autem in recto hastili quatuor scyphi amygdalati, tres in superiori parte vltra postremum nodum cum pomo & flore, & vnum infra nodos omnes, ea parte qua crus siue hastile femori iungebatur. Deinde erat pomum & flos. Scorsum autem septem lucernæ factæ mallei artificio. namque in alio opere omni candelabri hoc perpetuò præcipitur. Erat autem antiquarum lucernarum figura oculo ferè similis humano, nisi quòd altera ex parte ansam auriculæ modo habebat; altera prominentiam oculi angulo non dissimilem continebat, in qua filum incensum eminebat.

Ad candelabri ministerium, hoc est, ad lucernas duo instrumenta aurea addita sunt, aut plura etiam paria binarum formarum: Alterum Latine emunctorium vertit Interpretes noster; alterum, vbi quæ emuncta sunt, extinguuntur, periphrafi exposuit. Sed quid propriè essent quamque formam obtinerent, nomina & descriptio Hebraica declarant, מַלְכָּהּ אֵימ, & מַהֲנֵהוּ תַּהֵימ. Quæ ex verbo, quamquam non valde eleganter, explicandi causa verti possunt, comprehensoria, & præcisoria. Alterum instrumentum erat parua

parua forceps acutis ad extremum brachiolis, quibus lucernæ filum trahi, dispensari, & temperari poterat. Altera etiam forceps maior erat, qua exusta iam & fungosa fili pars, ignisque lucem obscurans, magis, quam iuuans, præcidi, extinguique poterat.

TABERNACULI FABRICA.

TABERNACULVM propriè vela siue cortinæ faciunt, vt cætera tentoria castrorum. Velorum verò continendorum causa cætera parantur omnia, vt mali, funes, paxilli, fibulæ, & alia. Quamobrem cum tabernaculi fabricam describeret Deus, cortinas proposuit, tanquam supremum tabernaculi opus, & quod multo plus operæ & temporis exigebat ad absolvendum, quam cætera partes, vt asseres, paxilli, cardines, & columnæ. Diuisum est autem tabernaculum in partes duas, clausam, quæ propriè tabernaculum vocatur; & apertam, quæ velut arca siue atrium regium erat, quod populus conueniebat. Ipsum autem rectum tabernaculum, suâ etiam diuisionem habebat, quæ Sancta sanctorum dicebatur. Fuit autem tabernaculi, hoc est velorum materia linum, siue byssus duplici filo & retorto, hyacinthus, & purpura, & coccum dibaptum. Ex quibus contextæ sunt cortinæ coloribus commixtis, pro operis ratione, non textura simplici, sed quali vtuntur, qui aulæa conficiunt, aut acu potius: namque Latine opere plumario legimus; Hebraicè verò opere חֹסֶבֶב inuentoris, siue artificis, vel acu pictoris. Erant autem omnium cortinarum communis figuræ Cherubim, quorum faciem, & carneam omnem partem candidam rubramque esse oportuit; plumas hyacinthinas rubras, ac nonnihil albo variegatas.

Erant cortinæ decem, singulæ vicenis & octonis cubitis longæ, quaternis latæ. atque ex his cortinis quinæ consutæ simul sunt secundum latitudinem, ita vt quinque fieret dimidiū velum viginti cubitis latū, & octodecim cubitis longum. Eadem ratio obseruata est in alteris quinque, atque in extrema ora vnus quinarum, hoc est, in quintæ cortinæ limbo extremo quinquaginta laqueoli confecti sunt hyacinthino filo contexti: Hispani ojales siue alamares, Galli *Aneaus* vocant. Et totidem etiam eodem modo in alterius quinterni extremi limbo. Vtrique simul velo connectendo apparati sunt vncini duplices quinquaginta aurei, siue fibulam Latini nominant, quam Hispani prendedero dicunt.

Laqueolos illos Interpretes noster vocat anfas, & vncinos annulos dicit.

Deinde verò vndecim aliæ cortinæ paratæ sunt ex tela caprinis pilis cōfecta, quam Cambelotum vocant.

Singulis autem cortinis longitudine fuit cubitorum trigenorum; latitudo verò quaternorum, ex quibus quinq. seorsum consutæ sunt secundum longitudinem, vt ex illis efficeretur velum viginti cubitis latum, triginta longum. Et sex aliæ simul etiam consutæ conficiebant velum viginti quatuor cubitis latum, & triginta longum. In vtroque autem velo quinquagenæ ansulæ paratæ sunt, ex eodem, vt existimamus, filo caprino: quandoquidem nihil singulare sacra descriptio indicat. Et his connectendis ærei vncini parati etiam sunt quinquaginta.

Præterea duplex quoque velum concinnatum est, quod ex altera parte arietinis pellibus rubris simul consutis, ex altera verò taxorum pellibus cum pilis suis consistabat: ita vt interius leuem & rubram faciem; exterius pilosam taxicolore haberet. Atque hæcenus tria vela indicauimus: duo simplicia, & vnum duplex. Atque horum velorum præcipua ratio in tabernaculo erat: quibus commodè continendis subiunctæ descriptionis structura opus fuit.

Quadragesima sex asseres ex ligno cedri Sirim dictæ parati sunt. oportuit autem ex arbore quam rectissimi illos præcidi. Namque ita locum interpretatur,

Et facies tabulas stantes: quod Hebraicè sic legimus; Et facies asseres tabernaculo ligna Sitim statium; quod rectorum interpretatur. Singuli autem asseres cubitis denis longi, & sexqui cubito lati erant; crassi verò, vt Iosephus describit, quaternis digitis, sed crassiores fuisse, res ipsa indicabit. Singulis autem asseribus, bini cardines quadrata forma velut incastraturæ incisi fuere.

Ex his viginti murum alterius lateris secundum longitudinem tabernaculi faciebant, & totidem alterius. Longitudinem autem statuimus ab Oriente in Occasum. Sex verò postremum tabernaculi murum secundum latitudinem constituiebant. Sed tamen his coniungendis duo alij angulares additi sunt asseres binorū laterum asseribus vtriusque æquales crassitudine, quibus etiam sui cardines accessi fuere.

Cardinibus infingendis & omni sustinendæ fabricæ bases ex argento fusæ sunt numero nonaginta sex: singulæ mortuorum modo cauum habentes locum quadratum, cui cardo immitteretur: atque singulis asseribus binæ bases adscriptæ, ita, vt asser velut humanam staturam longa veste indutam; & cardines crura, siue crurum ossa; bases verò pedes referrent humani corporis. Singuli laterum singulorum asseres quaternas armillas habuere, binas superius; inferius binas, vt vestibus immixtis per totum latum pertinentibus connexi continerentur: Et ne quis ab alio discreparet, foramen medium per omnes æquali spatio pertulit adactumque, vestem admittens efficiebat: ita, vt quatuor vestes exterius per armillas conspicerentur transmissi; vnus intra asserum crassitudinem iniectus, medius lateret.

Angulares autem asseres ab inferiori parte considerati, aliis æquales similesque erant; superius autem anulum aureum sibi affixum habebant, quo vtriusque lateris extremi compagum asseres coniungerentur, atque ipsi medij ex binis muris vnum tabernaculum facerent. Erat autem materia asserum, vt diximus, cedrina; sed singuli asseres aureis laminis artificiosè obducti, & armillas aureas habebat, & vestes cedrini auro etiam obducebantur. Atque ita basibus constitutis, & asseribus erectis, atque coniunctis & concatenatis, angularibusque asseribus admotis, tabernaculum statuebatur tribus muris, duobus æqualibus ab Ortu in Occasum protensis; tertio autem, eoq. minori à Meridie in Aquilonem Occasum spectante. Ab Oriente verò apertus locus erat, hoc est absque muro, nisi quantum velis, vt statim describemus, obtentis clauderetur.

VELVM ANTERIVS.

AB ortu Solis locus asseribus vacabat apertus ac patens mansurus, nisi obtento velo exterius existentium hominū intuitum arceret. Erat autè eadem materia contextum qua prima illa iam descripta: videlicet hyacintho, purpura, & cocco bis tincto, ac bysso retorta, eleganti artificio; cui suspendendo apratæ sunt columnæ ex eodem ligno, quinque aureis obductæ laminis, basibus totidem subiectis ex ære fuis. Vnicuique autem ex columnis affixus erat ex superiori parte vncinus, ex quo velum extensum suspendebatur. Hoc autem velum Hebraicè מַזְזָא & dictum: Latine Operitorium, siue tentorium, vt Interpretes noster vertit, dici potest.

VELVM INTERIVS.

SIMILE etiam ex eadem materia velum paratum est ad sanctissimi appellati loci distinctionem, opere tamen elegantiori, videlicet, Cherubim figuris contextis; cui sustinendo, quatuor columnæ quadræ ex ligno Setim dolatæ, atque aureis laminis obductæ fuere, vncinis etiam aureis superius infixis, & singulis columnis singulæ argentæ bases subditæ.

Hoc tanquam murus quidam diuidens intra tabernaculum ipsum interiectum fuit decem cubitorum intercepto spatio inter ipsum & postremum tabernaculi parietem: ita vt quadratus relictus locus fuerit, quantum

quantum ex ratione è Salomonis templo obseruata describere possumus: id quod etiam Iosephus affirmat.

Igitur aræ loco asseribus erectis & per vestes angulareque asseres coniunctis circumcluso, atque illa murorum forma cōferto spatio, velum illud primum hyacinthinum, atque purpurea bysinaque materia contextum, bis quinque cortinis constans imponebatur, quod quadrati superius tecti formam referebat. Cuius vtriusque in muros ipsos octeni cubiti pendebant ad Meridiem, & Aquilonem; ad Ortum verò & Occasum quaterni. Erat enim velum latum cubitis octo & viginti, longum verò quadraginta. Locus asserum muris occupatus, cum ipsa asserum crassitudine longus erat cubitis duobus & triginta; latus verò duodecim. Namque interior arca cubitis triginta, ad exteriores vsque columnas longa erat, & decem cubitis lata. Huic velo secundum ex caprinæ lanæ telis confutum, & deinde tertium illud duplex superius villosum; inferius leue, ac rubrum inducebantur. His enim exterioribus ventis, pulueris, atque aliarum ex aère & terra incommoditatum excipiebatur vis; & interius velum purum atque ab his labibus alienum conseruabatur.

ATRIUM TABERNACULI.

TABERNACULI atrium eandem longitudinis & latitudinis formam cum tabernaculo obseruabat ab Ortu ad Occasum longitudinem, latitudinem verò à Meridie in Aquilonem definiendo: Erat autem arca centum cubitis longæ; lata verò in subduplum, hoc est, quinquaginta cubitis. Hoc spatium cōcludebatur erectis columnis vigenis secundum longitudinem ex eodem ligno argento obductis: sed basi anca, & superiori circulo capitelloque argenteis; quibus argentei etiā clauis capitibus curuatis, Vau literæ instar, infixi erant. In latum verò ab Occasu decem columnæ aliis omnino persimiles statuiebatur. Atque ab Oriente totidem; hac tamen ratione, vt quatuor mediæ columnæ ab Ortu, aditum, siue ostium populo pararent. Distabat autem columna vna ab alia cubitis quinque. Igitur à medio puncto ex Orientis parte fixo, numerabantur cubiti decem ad Meridiem, & totidem ad Aquilonem. Atque columnis ibidem constitutis, vela ex lino torto opere artificioso, eoque inæquali contexta, perinde ac si variis laqueis, & concatenationibus in fundæ textilis modum sculpra essent, per omnes columnas suspensa extendebantur quindenorum cubitorum. In medio autem latitudinis spatio ad Ortum, qua porta erat viginti patens cubitis, præter quatuor columnarum interstitia, velum eodem nomine dictum, quo illud tabernaculi exterius, eadem etiam materia confectum; sed artificio acu pictoris ornatum tendebatur. Alia autem vela præter id quod ostio obtendebatur superius ex columnis dependebant; inferius verò cuneis siue paxillis æneis in terra fixis continebantur; paxillis autem alligabantur funiculi cortinis affuri. Altitudinem verò singularum columnarum, quanquam Moylis descriptio non exprimat, nouem aut decem cubitorum fuisse existimamus, quod ad humanæ staturæ (quæ totum opus refert) rationem, hæc ratio ac mensura commodè referatur.

ALTARE HOLOCAUSTI.

SACRAS hostias faciendi causa Ara diuino iussu constructa est ex materia Sitim, quinque cubitis longæ, ac totidem latæ, hoc est, quadrata superiori & inferiori ex parte; alta tamen tribus cubitis, quo Sacerdos ministrans pertingere eodem posse. In superiori autem parte ad quatuor angulos totidem prominebant, veluti cornua obelisci instar habentia ex ipsa eadem materia, non adiuncta, sed continuata. Totum autem opus hoc æneis laminis erat obductum interius & exterius. namque cauum opus erat, & superius atque inferius etiam apertum. Huic operi additum est cribrum reticulatum æneum quatuor pedibus fuscitū, quod inferri in aram

ipsam posset, quatuor annulis siue armillis ad quatuor angulos constitutis ad commoditatem inferendi & efferendi. Erat autem ea longitudine ac latitudine, quam locus ipse excipiens postulabat; altitudine verò scilicet cubitali: ita vt illatum ad medium vsque aræ pertingeret. In illo cribro composita ligna & hostia ardebant, carbones autem ac cineres in terram decidebant, qui facile verri, abtergi que poterant. Aræ lateribus duobus ansæ binæ affixæ vestes excipiebant, ex eadem materia factos, æreque obductos, ad asportandi vsum.

Huius aræ ministerio apta instrumenta erant cacabi siue ollæ, quibus cinis asportaretur, & palæ ad auferendum cinerem habiles, & dispersoria, & vnci, & forcipes. Hæc enim Hebraicis nominibus, יָדַיִם מְרִירָת מְרִירָת מְרִירָת מְרִירָת pro quibus Latini Interpretes reddunt lebetes, forcipes, fuscinulas, & ignium receptacula: fuere autem omnia hæc.

ALTARE INCENSI.

ARA thymiamatis siue incensi, ex lignis Sitim cubito longæ & latæ; duobus cubitis alta, auro omnino obducta, prominentibus etiam amiculis & linteis, circumornata in coronæ modum, ansis adiunctis aurcis, per quas vestes inferrentur cedrini auro obducti.

Dispositio tabernaculi & rerum que in ipso erant.

Primum omnium erigebatur atrium ab Ortu ad Occasum secundum longitudinem. Deinde etiam asserum septem statuiebatur ea parte Occasum respiciens, qua altero ex minoribus lateribus clausum erat: cui primæ illæ Cherubim contextæ cortinæ tecti modo imponebantur extensæ, deinde caprinæ, postremum duplices ex taxinis & arietinis pellibus. Deinde velum illud inferebatur, quod sanctum à sancto sanctorum, siue ab adyto separabat. Tum verò anterius illud velum quinque columnis pendens constituiebatur, quod primi ostij haberet instar. Intra adytum arca illa fœderis media collocabatur, & altare dictum Thymiamatis siue incensi ante arcam ipsam. In priori autem tabernaculi parte ad Meridianum latus candélabrum; ad Aquilonem verò mensa collocabatur: quæ panes contineret perpetuò propositos; quos in arca apertæ formam confectos fuisse, in lib. Misnaioth legimus. מִסְנָה Extra tabernaculum verò, intra atrium ipsum ad Aquilonem aliquantulum aduota ara illa magna constituiebatur; in qua hostiæ sacrificarentur. In eodem autem atrio inter aram magnam & tabernaculum erat Concha magna ænea, columnæ æneæ imposita, oportunis siphonibus distincta, quibus aqua ad ministrorum lotiones effunderetur. Illa autem ceu fons semper erat plena aqua. Atque hæc de tabernaculi opere omni.

A R I E L, S I V E, D E

TEMPLI FABRICA ET STRUCTURA,

Volumen tertium.

NTIQVI S fas non fuit, templum priuato consilio aut voto edificare, ne ea re religionis cōmunio discinderetur, dum singuli suis, ac suorum inuentis studentes similitatem excitarent ac fouerent. Erat præterea magnū periculum, ne pro vero cultu alienus iniretur, orbe terrarum vanorū deorum vanissimis cultibus distracto. Templum igitur hominibus ad vnus Dei cultum vnum esse tunc oportuit, in quo eandem sacrorum, & doctrinæ rationem omnes tenerent, quicumque in Dei populi numero conscribi studerent. His accedit templi significatio, qua cum simplex perpetuò fuerit, vnus Ecclesiæ exemplar habuisse debuit, quam postea vnam, sanctam, catholicam ex omnibus

Dnm. 12.

omnibus terræ familiis sibi constructurus erat Deus. Huius rei decretum eiusmodi scriptum legimus: Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt Gentes (quas possessuri estis) deos suos, super montes excelsos & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras earum, & confringite statuas. Lucos igne comburite, & idola comminuite: disperdite omnia nomina earum de locis illis. Non facietis ita Domino Deo vestro, sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas, & primitias manuum vestrarum, & vota atque donaria, primogenita boum & ovium. Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac lætabimini in cunctis ad que miseritis manum vos, & domus vestra, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester. Non facietis ibi, quæ nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur. Et paulò inferius: Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris: sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi. Interim autè dum Israëlitica regio bellis partim vexata ab incolis & finitimis; partim aduersus eos exercita est, nullum tēplum est constructum; sed templi loco tabernaculum illud mobile à Mose in solitudine erectum frequentabatur: quod paulò post primam regionis expugnationem publico totius Ecclesiæ consensu ex diuina voluntate in Silo fixum fuerat, s. s. e. Congregatusque est omnis Israel in Silo, ibiq. fixerunt tabernaculū testimonij, & fuit eis terra subiecta. Manfit autem illic sacri loci nomen & religio, vsque ad Heli Sacerdotis extrema tempora, cum Deus proditi à Sacerdotibus officij pertæsus, & locum illum, & Sacerdotalem omnē Heli familiam abdicauit, Ephraimique tribum, quam ad eam delegerat rem, ob neglectam pietatis rationem dignitate illa priuauit. Atque interim Dei arca hospitij vsa est, quoad Dauidi regno iam firmato, Iudæ tribus, in eaq. mons Sion, & Hierosolymorum vrbs delecta est, vbi arca sedes, & Deo locus ad populi sacrum conuentum dicaretur, s. s. e. Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum. In iram concitauerunt eum in colibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. Audiuit Deus & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus. Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit; Sed elegit tribum Iuda montem Sion quem dilexit. Et ædificauit sicut vniconium sanctificium suum in terra, quam fundauit in sæcula. Intellexerat enim Dauid Hierosolymam urbem à Deo iam præceteris electam, in qua sacrum sanctumque templum construeretur. Eius autem rei argumentum publicè fecerat prosperitas domui Obed Edom Gethæ allata postquam arca ibidem fuisset deposita. Quamobrem in montem Sion, ac Dauid ciuitatem deducta fuit: vbi cum Dauid de templo cōstruendo cogitans cum Nathan propheta deliberaret, certo Dei oraculo per eundem vatem est admonitus, eadem illam sacram Hierosolymis quidem esse statuendam, sed auctore filio eius, regni que hærede: cuius tranquilla tempora futura ædificandi commoditatem ac facultatem allatura essent.

Igitur magnam auri, argenti atque æris copiam Dauid comparare cœpit, quam filio ad sacrum opus faciendum ex testamento legaret. Sed quoniam totius vrbs potissimus locus ædificatio templo idoneus esset, in incerto fuit; donec diuinæ misericordiæ & clementiæ manifestis exemplis est ostensus, Gad propheta huiusmodi primū indicante, ac deinde optimo rerum exitu spectato, s. s. e. Venit autem Gad ad Dauid in die illa, & dixit ei, Ascende, & construe altare Do-

Pal. 77.

2. Reg. 6.

3. Reg. 7.

1. Reg. 24.

mino in area Areuna Iebusæi. Et ascendit Dauid iuxta sermonem Gad quem præceperat ei Dominus. Conspiciensque Areuna animaduertit regem & seruos eius transire ad se: & egressus adorauit regem pronò vultu in terram, & ait: Quid causa est, ut veniat dominus meus rex ad seruum suum? cui Dauid ait: Ut emam à te aream, & ædificem altare Domino, & cesset interfectio quæ grassatur in populo. Et ait Areuna ad Dauid: Accipiat & offerat dominus meus rex sicut placet ei. Habes boues in holocaustum, & plaustrum, & iuga boum in vsum lignorum. Omnia dedit Areuna regi; dixitque Areuna ad regem: Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum. Cui respondens rex ait, Nequaquam vt vis, sed emam pretio à te, & non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid aream & boues siccis quinquaginta, & ædificauit ibi Dauid altare Domino, & obtulit holocausta, & pacifica; & propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel. Atque ita loci delectus manifestis signis est ostensus. Nam vltra prophetæ indicationem ignis de celo delapsus victimas corripens, & sublata continuo plaga, qua populus publicè afficiebatur, manifesta diuinæ probationis argumenta dedere, s. s. e. Et ædificauit ibi altare Domino, obtulit holocausta & pacifica, & inuocauit Dominū, & exaudiuit eum in igne de celo super altare holocausti. Præcepitque Dominus angelo, & conuertit gladium suum in vaginam. Protinus ergo Dauid videns, quòd exaudisset eum Dominus in area Ornam Iebusæi, ita molauit ibi victimas, vt in loco iam diuinitus probato. Atque ita locum totum, hoc est, montem ipsum sexcentis argenti siclis ab Areuna emit: cum antea aræ statuendæ locum, & boum par tantum quinquaginta siclis emisset. Erat autem ille idē mons Moria olim ab Abraham appellatus, in quo Isaac iussu Dei sacrificandus fuerat alligatus.

PECVNIA FABRICÆ.

Post certum iam & diuino numine probatum loci delectum ac situm pecunia parata est ad operis impensas innocentissimis modis, hoc est, regijs imprimis & populi inuitati atque regis exemplo prouocati donariis. Namque rex ipse præter magnam auri, argenti, æris ac ferri, lignorum, marmoris, gemmarumque variarum, præcipuè onychum, carbunculorum, & vestium auro intertextarum ex hostium præda comparatam, atque in id opus antea sibi sepositam vim; ex sua ipsius familiari ac propria pecunia auri ex Ophyre allati, ac rudis adhuc tria millia Chichar; argenti verò fusi ac puri septem millia Chichar. His autem addita sunt donaria populi ex consulo totius sænatu, & omnium ordinum, auri rudis Chichar quinque millia; & cuse monetæ decem millia Adarconim notissimæ tunc monetæ; & argenti decem millia Chichar; æris autem octodecim millia Chicharim; chalybis verò siue ferri, centum millia Chicharim. Continebat autem Chichar vulgare sexaginta libras; & sanctum centum & viginti, vt in libro de Siclo docuimus. Varij praterea lapides à plurimis donati sunt. Atque in thesauros com portata res omnis Iehieli Gerfonitæ credita est. Neque enim tantum opus sine magna pecunia, eaque iam seposita debebat incipi: id enim architecturæ rectæ instituta ratio non patitur, s. s. e. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendū: ne posteaquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes, Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. Fuit itaque præter aurum, argentum, atque æs ad vasa omnia sepositum; Votiu auri à rege & populo donati Chichar octo millia, & Adarconim decem millia: argenti decem & septem millia Chichar; æris octodecim millia Chichar; & ferri centum millia. Hæc autem summa ad opus ipsum à Dauid parata

1. Paral. 11.

Moria

1. Paral. 11.

Rablag. 1. Samucl. 16.

2. Paral. 3.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

1. Paral. 13.

uid parata filio Salomoni tradita est cum exemplari totius operis: vt multi ex auctoribus scribunt.

Proxima est artificum & operarum cura, & distributio: quam sapienter Salomon instituit, accersitis è Tyro architectis regijs, quibus vnà cum suis collato consilio & addita opera ædificium omne feliciter expediretur, & citius. Sed quia magnum opus longi temporis spatio indiget, id tædium operarum frequentia est redemptum, quæ ad cædendam, aptandam, comparandamque materiam comparatæ sunt, regij decreti auctoritate interposita, & idoneis operarum præfectis creatis. Ex Israëliticis igitur profelytis ad lapidicinas additi sunt octoginta millia hominum & septuaginta millia qui lapides & ligna ad locum oportunum asportarent. quibus industrij & ingeniosi viri præferti sunt tres mille ac sexcenti. Inuenti enim fuere illo tempore inter Israëlitas profelyti centum & quinquaginta mille, qui operas suas prestare possent, & tres mille & sexcenti, qui illos alios exercerent. Præter hos etiam ex Israëlitis destinati sunt ad Libanum montē triginta mille viri, qui Tyrii lignorum cætoribus adiumento essent. Ex his in tres partes distributis deni milleni singulis mensibus in Libano monte lignorum cætoribus operas ad ministerium nauabant. Erat autem multa artificum optimorum copia, partim eorum quos Dauid instructos ad id operis regijs stipendijs optauerat, partim ex Tyrii Phœnicie architecturæ peritissimis, & Græcæ non ignaris. Inter quos celeberrimus in omni metallico opere Hyram pater Tyrio, & matre Israëlitide ex tribu Dan.

ÆDIFICII PARTES.

IGITUR materia omni comparata, & operis distributis atque instructis, artificibusque edoctis, templi area primū delecta est ad eam totius ædificij partem quæ diuini palatij significatione propius relatura erat. Fuit igitur area descripta cubitis longa nō minūs quàm sexaginta ab Ortū Occasum versus; lata verò viginti cubitis ab Aquilone ad Meridiem, complanato omnino, adæquatoque solo: quam etiam rationem sculptores obseruant, cum ad humani simulachri statueram oblatum saxum præcidunt; quadrangulare namque parant, cui subtripla longitudini latitudo sit. Cubitorum autem quantitas eadem fuit, quæ in priori tabernaculi structura à Mose est tradita. Hoc enim illa oratio significat, longitudinis cubitos in mensura primæ sexaginta. Atque ita fundamenta magnis lapidibus iacta sunt. Erant autem lapides omnes marmorei, quos Hebraica lingua שיש vocamus. Ex quo genere pistrinorum etiam molæ sunt optimæ; quamobrem alio nomine lapides שיש dictos esse obseruauimus. Fuit autem sub terra fundamentum iactum pro ratione magnitudinis operis ipsius secundum artem. Ea ratio constat circulo facto, cuius diameter muri super terram ducenti crassitudinem contineat, cui circulo quadratum addimouetur, super cuius quatuor angulos circulus ducatur alter: deinde circulo maiori quadratum additum inferioris fundamenti commodissimam crassitudinem reddit. Atque in anteriori huius ædificij facie, vestibulum etiam constructum est Hebraicè אולם à Latinis interpretibus porticus dictum: cuius latitudo decem, longitudo viginti cubitos continebat in area; sed latitudo porticus respiciebat longitudinem domus; ita vt totum ædificium longum esset septuaginta cubitis, & latum viginti. Murus autem crassus ceptus est ad quintum vsque cubitum eadem crassitudine ductus; à quinto autem cubito reductus est vno cubito tenuior, ita vt gradum in scala seclum referret. Atque ea crassitudine vsque ad quintum etiam cubitum productus, eoque loco iterum factus cubitoque integro reductus est: atque ea crassitudine denuò surgens ad quintum cubitum denuò fuit reductus, ac deinde ad summum vsque reclus processit inter quindecim, ac vigesimum

cubitum fenestræ apertæ sunt ex vtroque latere Meridionali & Aquilonari introrsum angustiores; extrorsum verò latiores. Tum demum ex interiori parte, muri omnes vestiebantur asseribus cedrinis, siue larignis, quod Cedri genus est, ad vigesimum vsque altitudinis cubitum: quibus asseribus alij impositi secundum latitudinem contigui primam contignationem efficiebant, spatio intercepto viginti cubitis lato, totidem alto, & sexaginta longo. Deinde paries nudus in altum processit ad trigessimum cubitum à pavimento infimo. Totam enim domus præter vestibulum longa erat sexaginta cubitis, lata viginti, alta triginta: Itaque duplex erat longitudo ad altitudinem collata; ad latitudinem verò triplex. Superior contignatio, quæ tectum omni domui faciebat, cedrinis trabibus costabat. Sed vestibulum in turris formam ædificatum centum viginti cubitis altum erat, videlicet duplum longitudini ædis totius interioris. Dicimus autem interiorē adem, quidquid intra vestibulum est. id enim ita nominat Scriptura. Sed vt ad adem absoluendam redeamus; ædis pavementum buxæ materia stratum erat; quam Interpretes noster Abiegnam dixit. Habet enim buxus præter coloris elegantiam, soliditatem ossium ferè æmulam, & poliendi nitorem admittit, vt lapides durissimi. Verum asseres qua parte contignationi priori coniungebantur ornamento coronati finiti sculpturis distincti erant elegantibus instar pomorū, quæ à nōnullis herbariæ rei peritis Amoris poma vocantur; Arabicè Berengenium; Itali non satis apta vocis imitatione Malensane; Hispani aptiori multo Berengenas dicunt, sicut ex genere solatorum. Erant etiā figuræ florum non omnino explicatorū, sed erumpentium inferius ac superius procedente fascia in fundæ modum contexta. Intra adem ab Occasu intercepto cubitorum viginti spatio paries cedrinis asseribus est interiectus à pavimento ad priorem contignationem; atq. ita quadratus omnino locus relictus est viginti cubitis altus, totidem latus, ac longus totidem: cui nomen sitiplex Hebraicè fuit דביר; Latini penetræ, oraculi domum, & adytum dicere solent; appellabatur etiam Sanctum sanctorū, aut vno vocabulo Sancta, vt à D. Paulo, aut secundum tabernaculum.

Porro omnia cedrina ligna, quibus vel muri vestiti, vel prius contignatio constructa, vel interiectio adyti composita fuerat, aureis laminis artificiosè obducebantur, omnibus sculpturarum figurarum cōseruatis formis, atque aded pavementum ipsum tam interioris quàm exterioris ædis aureis laminis fuit obductum. In ipsis autem aureis laminis, quibus muri obtegebantur, incisæ erant figuræ palmarum, & Cherubim, tam ex interiori, quàm exteriori ædis parte, quæ דביר vocata est.

Præterea in דביר porta erat quatuor cubitis lata, & octo alta: namque duplex esse solet portarum altitudo longitudini in rectè instituta ædificandi arte, quam rationem Salomon est perpetuò secutus. Sumitur autem in portis prius latitudo quàm longitudo.

Hanc descriptionem nostra communis versio sic redidit: Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, postesque angulorum quinque. Hebraicè ad verbum sic legimus: Et ostium דביר fecit valuas lignorum olei, superliminare & postes, quintam. I ligna olei vocantur resinosa ligna, cuiusmodi Larices sunt, ex quibus oleum larignū, & abiegnæ ex quibus oleum abiegnum defluit: nos huic posteriori simile genus interpretamur. nam de larice iam fecimus mentionem. Quòd verò ait quintam, illud significat totam portæ latitudinem valuas continentem tribus membris constitisse, superliminari & duobus postibus, cuius apertura subquintupla esset muri latitudini, quam viginti cubitis definitam ostendimus. Huius portæ valuæ ex eadem materia erant cum postibus ac superliminari, limbo in fundæ modum ornate, & palmis ac Cherubim sculptis & florum etiam nondum satis explicitorum figuris: Atque hæc omnia auro obducta inter-

gram artis elegantiam referebant. Priori ædis parti intra vestibulum quam HEICHAL Hebraicè vocant; Latina versio sanctum vel templum vertit, porta etiam est constituta in medio loco è regione interioris duobus postibus & superliminari ex lignis olei quinquè cubitis lata; decem alta. Quam ita vetus Interpres reddidit: Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulos. Hebraicè sic legitur: Et hic fecit ad portam HEICHAL postes ligni olei ex quarta. Illud hæc oratio significat portæ illius latitudinè, quartam partem totius muri occupasse. Erat autem murus viginti cubitis latus à Meridie ad Aquilonem. Hanc portam duæ valvæ clauderant, ex buxo, laqueis binis fundæ instar implexis ornata, iisque rotundis. Intra laqueos sculpturæ erant Cherubim, & palmarum, & florum ferè apertorum. Latinus Interpres ita hæc descripsit: Et duo ostia de lignis abiegns altrissecus, & vtrumque ostium duplex erat, & seinvicem tenens aperiebatur. Hebraicè ita legitur: Et duo ostia lignorum buxorum, duæ fundæ ostij vnius rotundæ, & duæ fundæ ostij secundi rotundæ.

Intra templum, in muro ipso interiecto, quod DEBIR ab HEICHAL diuidebat, catenæ aureæ affixæ erant; quibus velum penderet; quo sanctum à sancto sanctorum etiam occultius separabat. Atque hæc tenus templi ipsius interior structura ac fabrica omnis descripta nobis est, cum vestibulo siue porticu ante templi portam constituta.

Exterius verò tria totius templi latera, meridionale, Septentrionale, & occidentum triplici tabulorum contiguatione municbantur ex cedrinis asseribus, hoc modo. In ipso soli circumiacentis plano trabes arctariæ constitutæ sunt, cubitis quindenis altæ ab imo muro quinque cubitis distantes; in illis ad quinum quemque cubitum fulcra lignea affixa erant: quibus aliarum trabium transfusa nitabantur, vt contignatio fieret. Transversæ autem trabes inferiori tabulati sex cubitis longæ, quarum cubitus vnus in templi muro vno vt diximus cubito reducto incumberebat: Medij autem tabulati trabes transversæ septenis cubitis longæ postremo cubito in muri etiam reducto gradu hærebant. Tertij verò, atque vltimi tabulati longæ trabes octonis cubitis erant eodem modo in tertia reductione hærentes, quantus extremus cubitus erat. Deinde verò vltima contignatio erat tecti eodem modo constructa trabibus longioribus, vt altero capite in muro quiescentes, & altero in arctariorum summa parte conducerentur. Deinde his alij asseres fabrilis opere compacti, & concatenati costarum instar, tabulata constituebant; quorum infimum quinque, secundum sex, tertium septem cubitorum spatium latum totam domum tribus lateribus ambiebant. Denique asseres illi omnes tabulis ex eadem materie admotis coniunctissimis intrati tabulata conficiebant; atque ita fenestris etiam oportune apertis, hæc velut deambulatoria constructa sunt: quorum porta in infimo tabulato, siue deambulatorio ad dextrum, hoc est, Meridionale latus, erat; in quo etiam cochlea, qua ad tertium vsque ascendebatur.

ATRII FABRICA.

ATRIA multa in templo fuisse accepimus; quorum præcipuum Sacerdotum fuit. Quod interius atrium dicitur, à Salomone continuato opere ædificatum. Dicitur verò atrium apertum cælo muris cœclulam aream. Continuit autem interioris atrij area cubitos centum & quinquaginta latitudinis ab Occasu; & totidem longitudinis ab Ortu Occasum versus: Sed latitudo qua Ortum respiciebat, maior fuit, quàm illa quæ ab Occasu erat. Apertius enim ac latus spatium atriorum omnium ab Ortu, quàm ab Occasu fuit; ita vt tota fabrica leonis formam referret, qui pectore quàm tergo vol. 3. c. multò est latior. Vnde toti loco à Prophetis nomen ARIEL factum esse dicitur. Significat autem ARIEL

Misna. su erat. Apertius enim ac latus spatium atriorum omnium ab Ortu, quàm ab Occasu fuit; ita vt tota fabrica leonis formam referret, qui pectore quàm tergo vol. 3. c. multò est latior. Vnde toti loco à Prophetis nomen ARIEL factum esse dicitur. Significat autem ARIEL

leonem fortis, siue leonem Dei. Erat igitur latus Orientale atrij tredecim ferè cubitis longius quàm Occidentale. Tantum enim Geometrica ratio reddit, si figuræ quadrangulæ tribus lateribus æqualibus quartum addatur longius. Huius autem atrij muri tribus lapidum ordinibus exterius constabant, quos trabium ordo vnus interius additus vestiebat.

Atque hæc tenus contento studio, continuatoq. opere Salomon fecit. Neque antea templum aut ornauit, aut nominauit, aut inuiauit quàm omnes hæc partes essent absolutæ: videlicet sancta, ædes, & atrium quod interius dictum est. In hoc atrio multa fuere cœnacula, & cubacula secundum muros continuato opere structa, cum ad thesauros, vasa, atque suppellectilem aliam seruandum, tum ad Sacerdotum Leuitarum custodiam, & commorationem. Erant autem omnia, vt diximus, atrij nomine comprehensa muris exterius lapideis firmissimis; interius verò ligno aslere conuultis. Nam quamquam nulla mentio cœnaculorum & cubicularum fit in Salomonis historia; tamen vsus ipse indicat eiusmodi mansiones & domicilia fuisse, atque etiam ipsa breuis atrij descriptio significat, illis verbis: Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum Cedri. Erant enim veluti connexa atrio Sacerdotum cœnacula illa quæ Hebraicè LISCHOTH, Latine Exedra vocantur, ad ipsorum ministrorum vsus parata: ita vt atrium illud sine eiusmodi exedris intelligi non possit: vt neq. ministerij sine ministris. Legimus enim à Dauide & Samuele quatuor Leuitis concedit custodiam exedrarum, & thesaurorum. & Leuitas commoratos fuisse in exedris. Et de istis Leuitis sic statuit Dauid: Et erunt, inquit, sub manum filiorum Dauid, in cultum domus Domini, in vestibulis, & in exedris, & in loco purificationis, & in sanctuario, & in vniuersis operibus ministerij templi. Quin & illud manifestè probatur ex exemplari totius operis à Dauide depicto, ac tradito, quod acceptum Salomon secutus est. Legimus namque: Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi, & cubicularum in adytis, & domus propitiationis, nec non & omnium, quæ cogitauerat, atriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum, diuisionumque Sacerdotalium & Leuitarum in omnia opera domus Domini, & in vniuersa vasa ministerij templi Domini. Has igitur omnes exedras vnà cum ædificatione atrij interioris absolutas fuisse intelligimus. Erat verò exedrarum vsus, quem ipsa sacra historia indicat; ad ministeria, ad ministras, ad thesauros, & suppellectilem commode excipienda. Quædam autem priuata quarundam exedrarum nomina, & monumenta inuenimus tum in sacris libris, tum in illis antiquis traditionibus, quas MISNAIOTH Hebraei vocant: vt exedram se-

paratorum, id est, cantorum. Exedram etiã foci legitimus, quæ Hebraicè בית המוקד dicebatur, in illo atrio fuisse, vt Sacerdotes nudis pedibus in atrio incedere soliti, calefierent. Exedram etiam aliam legitimus iugulationis domum dictam, in qua certi columnarum quadratarum ordinis erant vncinis infixis, quibus sacrificiorum carnes suspendebantur. Exedra alia fuit, in qua seruabantur ligna, sacrificiorum ignibus struendis adparata. Fuisse quoque Exedram, seu aulam magnam Hebraicè בית המדרש dictam, in quam de rebus sacris iudicandis conueniret, maximo Sacerdote præsidente. Huius collegij iudices post Babylonicam captiuitatem dicti sunt collegi cantorum.

Erat etiam Exedra iuxta vbi Sacerdotes ante expiationis diem reducti versabantur. Legimus fuisse Exedram dictam בית המרחץ in qua continebantur quedam quæ sancta communia dicebantur, siue

parag. 1. Mis. de Exedra eleemosynæ pauperibus probis reponendæ cum ceteris etiam commemoratur. Fuit & locus, in quo sancta sanctorum comedebantur, dictus postea בית הכספים atriolum erat cum cellis. Fuere præterea in atrio interiori portæ quatuor ad quatuor mundi plagas constitutæ; sed in his celeberrima fuit Orientalis, quam postea magnificentissimo edificio ornauit Ioathan: cui deinde nomen portæ nouæ fuit, & antonomasticòs portæ templi: eidemque septem nomina fuisse legitur חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ Alij existimant portam nouam dictam quòd apud eam innouata fuerit הלכה id est, consuetudo obseruandæ legis; sed nos à nouo opere sic appellatam existimamus. Meridionalis porta שער המזרח id est, porta postium dicta est à postij magnitudine spectabili vt arbitramur. Septem portas fuisse in templo quidam asserunt: Tres à Meridie, ac totidem à Septentrione, vnam ab Ortu. Sed nos in alijs atrijs facile concedemus tot portas. In Sacerdotum atrio quatuor tantum ponimus: ex iis autem vnam aquarum dictam, antiqui tradunt. In eodem Sacerdotum atrio duos posterioribus temporibus puteos fuisse legitur in confectos: in quos aquæ aliunde haustæ conferuabantur ad sacrorum vsus. Alteri nomen fuit הגורל: alteri verò הגורל. An verò hæc à Salomonis temporibus effossi ibi fuerint, & constructi, incertum nobis est; tamen existimamus nihil à Salomone fuisse prætermisum. Fuit etiam puteus pertineti canali per montem vsque ad torrentem pertinenti lapide imposito cum ansâ, in quem sanguis cum aqua infusus ad torrentem defluebat. Fuit & aliud atrium Israël nomine appellatum; quod à Salomone ædificatum credimus: non tamen tantis operibus tunc primùm ornatum, atque postea fuit. In hoc populus conueniebat religionis, atque cultus causa; dicebaturque Atrium exterius, & atrium Israël. Illud verò capacissimum esse oportuit, tanti populi & conuentus ter in anno frequentissimi. In hoc Meridiem versus pulpitu erat lapideum, siue subsellium Israël regi paratum cum sede ad sedendum commoda. Nulli enim Israelitarum in templo sedere licebat, præterquam regi, & pontifici. Ex illo etiam velut suggestio rex populum despiciebat, curabatque auctoritate, exemploque suo in cultus dignitate ac decore continere. interdum etiam cum opus esset alloquebatur. In hoc atrio ad sinistram porta fuit, dicta Benjamin porta, cuius mentio apud Ieremiam est. Altera autè porta eregione huius fuit dicta שער ירושלים. Hoc atrium postea Exedris ad Meridiem & Septentrionem constructis, & porticibus exædificatis ornatum est. In hoc atrio porticus constructa est à Salomone postquam ille domum suam ædificasset: vt ex 3. Reg. lib. cap. 7. annotauimus.

ATRIUM FOEMINARVM.

EXTERIVS atrium à Salomone constructum vnũ simplexque fuisse intelleximus viris ac foeminis commune: ea tamen, sicuti decuit, distinctione, vt altera parte viri; altera foemina continerentur: viri Sacerdotum atrio propinquiores, foemina remotiores essent. Sed crescente forsan hominum numero, vel paulatim turbari cœpto ordine, opus fuit interlitterio murorum, eoque non nimis alto, vt alter sexus ab altero seivndus commodè consistere possent. Ita ex vno duo atria facta sunt, virorum ac foeminarum: vtrumque autem in sacro loco. Atque hoc illud existimamus atrium fuisse, de quo scriptum est: Cumque steterit Iosaphat in medio cœtu Iuda & Ierusalem in domo Domini ante atrium nouum. Hoc atrium porticibus nonnullis

Mis. de siue sancta dubia. Sed hæc fortasse cum quatuor alijs ad exterius atrium referenda sunt, vt postea docebimus. Suppellectilis etiam vortuæ Exedra in atrio fuit.

Mis. de Exedra eleemosynæ pauperibus probis reponendæ cum ceteris etiam commemoratur. Fuit & locus, in quo sancta sanctorum comedebantur, dictus postea בית הכספים atriolum erat cum cellis. Fuere præterea in atrio interiori portæ quatuor ad quatuor mundi plagas constitutæ; sed in his celeberrima fuit Orientalis, quam postea magnificentissimo edificio ornauit Ioathan: cui deinde nomen portæ nouæ fuit, & antonomasticòs portæ templi: eidemque septem nomina fuisse legitur חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ חדר החרוץ Alij existimant portam nouam dictam quòd apud eam innouata fuerit הלכה id est, consuetudo obseruandæ legis; sed nos à nouo opere sic appellatam existimamus.

Meridionalis porta שער המזרח id est, porta postium dicta est à postij magnitudine spectabili vt arbitramur. Septem portas fuisse in templo quidam asserunt: Tres à Meridie, ac totidem à Septentrione, vnam ab Ortu. Sed nos in alijs atrijs facile concedemus tot portas. In Sacerdotum atrio quatuor tantum ponimus: ex iis autem vnam aquarum dictam, antiqui tradunt. In eodem Sacerdotum atrio duos posterioribus temporibus puteos fuisse legitur in confectos: in quos aquæ aliunde haustæ conferuabantur ad sacrorum vsus. Alteri nomen fuit הגורל: alteri verò הגורל. An verò hæc à Salomonis temporibus effossi ibi fuerint, & constructi, incertum nobis est; tamen existimamus nihil à Salomone fuisse prætermisum. Fuit etiam puteus pertineti canali per montem vsque ad torrentem pertinenti lapide imposito cum ansâ, in quem sanguis cum aqua infusus ad torrentem defluebat. Fuit & aliud atrium Israël nomine appellatum; quod à Salomone ædificatum credimus: non tamen tantis operibus tunc primùm ornatum, atque postea fuit. In hoc populus conueniebat religionis, atque cultus causa; dicebaturque Atrium exterius, & atrium Israël. Illud verò capacissimum esse oportuit, tanti populi & conuentus ter in anno frequentissimi. In hoc Meridiem versus pulpitu erat lapideum, siue subsellium Israël regi paratum cum sede ad sedendum commoda. Nulli enim Israelitarum in templo sedere licebat, præterquam regi, & pontifici. Ex illo etiam velut suggestio rex populum despiciebat, curabatque auctoritate, exemploque suo in cultus dignitate ac decore continere. interdum etiam cum opus esset alloquebatur. In hoc atrio ad sinistram porta fuit, dicta Benjamin porta, cuius mentio apud Ieremiam est. Altera autè porta eregione huius fuit dicta שער ירושלים. Hoc atrium postea Exedris ad Meridiem & Septentrionem constructis, & porticibus exædificatis ornatum est. In hoc atrio porticus constructa est à Salomone postquam ille domum suam ædificasset: vt ex 3. Reg. lib. cap. 7. annotauimus.

EXTERIVS atrium à Salomone constructum vnũ simplexque fuisse intelleximus viris ac foeminis commune: ea tamen, sicuti decuit, distinctione, vt altera parte viri; altera foemina continerentur: viri Sacerdotum atrio propinquiores, foemina remotiores essent. Sed crescente forsan hominum numero, vel paulatim turbari cœpto ordine, opus fuit interlitterio murorum, eoque non nimis alto, vt alter sexus ab altero seivndus commodè consistere possent. Ita ex vno duo atria facta sunt, virorum ac foeminarum: vtrumque autem in sacro loco. Atque hoc illud existimamus atrium fuisse, de quo scriptum est: Cumque steterit Iosaphat in medio cœtu Iuda & Ierusalem in domo Domini ante atrium nouum. Hoc atrium porticibus nonnullis

ornatum fuit secundum ea loca quæ minimum impedimenti, commoditatis plurimum afferre poterant: hoc est, ad latera Meridiem & Septentrionem versus. Idem etiam atrium auctum postea fuit exedris varia ad portas respectione. Namque alia ad sanctum ipsum, alia ad profanum, alia etiam ad vtrumque respiciebant. In eodem atrio ad portam ipsam geminæ arcæ erant constitutæ operculis perforatis, in quas vota pecunia à singulis pro arbitrio conijciebatur. Ea autem ad templi facta tecta curanda expendebatur. Atque huiusmodi arcas indicat locus ex Euangelio de Iesu Christo viduæ pauperis minutulum nummum cæterorum erogationibus præferente. Legimus ab atrio foeminarum ad Israël atrium sceminarum fuisse, quibus ascenderetur.

PROFANVM.

POSTERIORIBVS temporibus extra Israël ac foeminarum atrium aliud constructum fuit, cui hoc nomen est, profano est nomen factum: in quod exteri, id est, Gentes, quæ Israël nomen non profiterentur, conuenire ad orandum possent: & Israëlitiæ etiam qui ceremoniali ritu puri non essent. Ad hoc atrium illæ pertinebant exedra, quarum situm paulò antè descripsimus, partim in sacro, partim in profano constitutæ. Habuit etiam suas porticus atrium hoc, quibus vel imber, vel æstus nimis vitari possent. Huius atrij porta; quæ Ortum respiciebat, infima dicebatur.

MONS DOMVS.

EXTREMVS omnium, cæterosque ambitu suo concludens murus, fuit Hebraicè סרזרעג dictus: à quo totum spatium vsque ad atria contentum mons domus dicebatur. Atque huic muro ab interiori parte scamna vndique adhærebant, quibus sedere populus possent, imbrice superius pluias, atque Solis vim arcendi causa ædificato. Ad Orientalem huius portam duo iudicum collegia fuere vtrinq. ædificata. Atque hic murus montis in secundo templo quinque portas habuisse scribitur. Ex quibus vna populis proximè plantatis ornabatur.

Quindecim gradus, quos quidam in templo constituant, ad quos psalmi canerentur, ab Israël ad Sacerdotum atrium pertinuisse videntur. Erat etiam in monte domus scamnum profani atrij muro admotum in quo placentæ laudum apponebantur.

DE ARIS, APPARATVQVE TEMPLI, deque horum vsu.

TEMPLI apparatus partim ex antiqui præcepti, & ritus forma instauratus est, partim verò ex nouo consilio institutus. Fuere namque olim in antiquo tabernaculo, arca Testamèti, altare thymiamatis, mensa panis propositi, & candelabrum. Omnia autem hæc præter arcam imitatus Salomon maiora atque augustiora fecit, Hiram artifice summo ex Tyro euocato, qui patre Tyrio, & matre Israelitide natus paternæ artis hæreditariâ laudem amplificauit. Itaque Altare thymiamatis factum est cedrina materia, aureis laminis, iisdemque crassioribus obductum. Id altare in Sancto sanctorum, siue adyto appellato collocatum est: in medio autem adyto arca antiqua sita fuit cum propitiatorio, tabulis, & libro legis intus inclusis.

Gemina etiam puerorum simulachra ex cedrina materia sculpi, auroque purissimo obtegi iussit, miræ proceritatis: quindenos enim cubitos vtrumque altum erat, vtrumque stabat pedibus in pavimento constitutis, alisque expansis; adeò vt alterius alæ extremæ pennæ ab extremis alterius pennæ, decem cubitis distarent; atq. ita vtrumque simulachrum Cherubim altera ala alteri contingebat; altera verò ad murum vsq. pertingebat; illud ad dextram, hoc verò ad sinistram constitutum erat. Eorum situs erat reclusus, vt stantium, faciesque ad exteriorem templi partem, hoc est, ad HEICHAL spectabant.

In exteriori domo antiquo illi candelabro per similia decem posuit solido auro facta, quinque ad Meridiem, totidem ad Aquilonem. ibidemque decem mensas eiusdem cum antiquis operis collocauit, ad dextram & ad sinistram quinque.

2. Reg. 7. 2. Par. 4.

Atque ita interioribus ædis partibus instructis exteriora quoque magnificentissimis ornamentis non absque significatione auxit. Nam præter altare illud æneum antiquum quotidianis sacrificiis consecratum, alterum etiam æneum Salomon consecrauit viginti cubitis longum, totidem latum, decem verò altum, miræ magnitudinis & artis opus, angulis omnibus artificiosè compactis, iisdemque rectis.

Illud autem amplissimum vas paratum est, quod ob capacitatem mare appellabatur; Latini huiusmodi lacus dicunt, totum fuisse ex ære, cuius diameter decem cubitis constabat; ambitus verò triginta cubitorum erat. non enim omnino erat sphericum: atque idè ferè semicubito angustius, quàm spheræ ratio postulat. Referebat autem calicem, cuiusmodi in floribus spectantur, longiori superiùs diametro quàm inferiùs. Huius fuisse palmi crassitudinem habuit; profunditas verò vasis quinque cubitorum fuit. Sub labio ipso geminus mandragorarum ordo fusus erat, hoc est, ex pomis illis, quæ amoris poma superiùs vocata descripsimus, ea regione qua diameter decem cubitos præcisè continebat. Namque inde paulatim ad fundum vsque decrefcebat diameter, vt totum vas calicis formam referret interius, caperetque bis mille batos. Dicitur autem interius quadratum fuisse exteriori parte. Atque inter rotundam & quadratam figuram ouorum & capitulum bovinorum figuras distinctas quadratæ figuræ ambitus quadraginta continebat cubitos; rotundæ, triginta.

Camh. 3. Reg. 7. 23.

Huius vasis fulcrum, erant boues duodecim, fusi ænei, hoc situ, vt posterioribus cruribus ad centrum locatis, terna capita, singulas ex quatuor orbis plagis spectarent.

2. Paral. 4. 6.

Decem præterea bases æneæ factæ sunt quadrati operis, secundum longitudinem ac latitudinem quaternis cubitis, ternis verò secundum altitudinè: Artificium autè basium præter formâ ipsam fasciis siue processibus amiebatur binis perpetuis parallelogrammis; altera ad medium altitudinis, altera ad summum iuxta ipsum arcæ superioris limbum. Inter eas autem tori procurentes, à seque inuicem æquè distantes, quibus additæ per quadrum tæniæ rectæ quadratas areolas relinquebant, in singulis lateribus quaternas. Singulas autem areolas figuræ prominentes primâ palmæ arboris, secundam Cherub, tertiam bouis, quartam leonis ornabant: hæc omnia prominenti opere nõ futili, sed ductili. In superioribus basium angulis Humeruli erant quaterni conflatî continuo opere, quibus lauacra singula continerentur, figuris etiam palmarum, leonum, & Cherubim circumdatis toris.

In media platea, siue area, basis capitulum prominēbat rotundum, dimidij cubiti altitudine conuexum, quo lauacrum in fundo ad eandem formam reductum firmè collocatum hæreret.

Sub basibus singulis quaternæ rotæ binis axibus inductæ erant, æneæ rotæ ac fusiles, canthis, modiolis, radiisque constantes circa axes mobiles.

Axes enim basibus immoti hærebant. erant autem rotæ singulæ altitudine sesquicubitali.

His basibus imposita sunt lutra decem, singulis singula, rotunda, veluti dimidij candelabro, alta sesquicubito, adiuncta crassitudine ac repandi labij quantitate. Quarum diameter cubitos habebat quaternos cum inferiùs reducto sinu; ita vt basium gibbo, siue capiti superiùs descripto insidere commode possent. Eratque sinus ille cubiti dimidij, à quo id quod ad centrum vsque supererat, hoc est, ad æquidistantem marginibus superficiem, vnus cubiti spatium erat. Atque ita conueniētiâ summite sinus in lutro non fuisse plus quàm

vnus cubitum; & tamen totum diametrum quatuor cubitos continuisse. Lutra sub labio floribus & aliis ornamentis amiebantur.

Capacitas singulis lutris quadragenorum batorum erat. Ex his autem quinque ad dextram, hoc est, ad Meridiem; altera verò quinque ad sinistram, id est, Septentrionem versus constituti sibi eregione respondebant. Illud autem quod mare dicebatur ad Meridionale latus Orientè versus statutū ceteris præminebat.

Ante templi vestibulum duæ columnæ Salomonis auctoritate statutæ sunt eiusdem Hyrami opus fusile æreum admirandi ac significantissimi artificij proportionē ferè doricis respondētes. Erat enim vtriusvis columnæ diameter quater norum cubitorum; scapus verò octonum denum. Atque ita ambitus vtriusvis duodecim cubitos cōtinebat mensuram. In superiori parte capitula imposita sunt quinque cubitis alta, quæ liliij speciem præbebant rotunda videlicet, inferiusque columnarum capitibus æqualia; æquiora superiùs ad liliij, vt diximus, aperti & repandi formam. In ipsius autem capituli infima parte duos malorum puniceorum ordines in reticuli cancellis inclusorum fecit ducentena mala singulorum capitulorum, binis ordinibus erant inclusa. Reticulatis autem fasciis totum capitulum ferè amiebatur ternis; ipsæ verò fasciæ catenato etiam opere concludebantur. Atque ita columnæ erectæ capitibus impositis liliij speciem spectantibus præbebant vnâ cum ipsius liliij hastili, siue caule. Porro has columnas erectas felicis ominis nominibus consecrauit. Dexteram enim נָחַם quod perpetuam constitutionem, firmitudinemque significat. Sinistram verò נָחַם nominauit quod ad verbum significat, in eo fortitudo. Quid hoc significaret aliàs vt explicemus, Deus concedet.

Mis. de 7. pa. n.

Fuit præterea locus iuxta montem, domus in quo coquebatur.

Absoluto autem templi opere, superest vt quædam indicemus quæ vel ipsi in sacra lectione obseruauimus, vel ex doctorum quorūdam expositionibus legimus.

Templo locum tribuum omnium largitione emptum fuisse auctores quidam tradunt.

De nominibus templi illa indicanda videntur; In primis montem ipsum templi omnem, alio nomine Moriah appellatum, dici domum Dei. Idem templum appellatur Libanō, siue Libanus; eam ob rem, vt quidam exponunt, quòd non nimis distaret à saltu Libani. Sed quoniam Libanon album Latine significat, siue candidum, alij nomen inde factum templo putant; quòd in eo expiatis peccatis per sacrificia & preces homines lauarentur. Nos verò exspectabili, longissimeque conspicuo candore, illud nomen impositum fuisse arbitramur. Constabat namque opus totum murorum ac recti candidissimis marmoris lapidibus, ita vt apud exteros auctores montis niue obducti specimen longè aspicientibus præbuisse legerimus. Atqui Libano monti ipsi niues in culminibus toto anno conspectæ nomen candoris fecere. Legimus etiam templum appellari solum נָחַם דָּעוּס יַעֲקֹב Decus Iacob.

Libanus.

Idem tabernaculum testimonij ex eo, vt quidam interpretantur, dictum; quòd testaretur ibidem Deum Israel habitare. Nos vocabulum מוֹעֵד conuentum interpretamur, quòd eo loci ad diuinum cultum publicè conueniretur, testarenturque omnes se Israelis Deum colere.

Præterea templum à Iacob dictum ביתאל ab Isaac sicut ab Abraham רֵאָה non ignobiles auctores indicantur.

Domus sæculorum nomē templum obtinuit; quod nonnulli ad distinctionem Gilgal & Silo datum putant: quòd illo locorū tabernacula mobilia, hoc fixum firmumque fuerit.

Sed nos id nomē ex vaticinio factum existimamus, quòd futuris temporibus vsque ad Christum sæculorum rationes à templi adificatione, & destructione, ac restitutione

Camh. 1. Re. 24. 1. Camh. 1. Ezec. 40. 1. Leui. Gen. 1. Re. 7. Camh. 1. Jer. 22.

Camh. 1. Hag. 1. 3. & Iosaph. Hiip. 1. Aben. Ezra. Timon. 1. 4. Mis. de 7. par. 3. Iosaph. Hiip. 1. 1. par. 1. Scaudis 10. Dan. 9. 14. cui Gestio. 1. Samu. 1. cap. 13.

restitutione ducendæ erant. Atque veterum antiquationes rerum, & nouarum ortus, quæ proprie יְהוֹשֻׁעַ dicuntur templo existente, atque vtriusque ætatis teste expectari deberent.

Dictum etiam fuisse Salomonis templum, vt probati Deo nominis auctoritate sanctius populo haberetur. nihil enim sinistri in edificante fuit illo tempore: Deinde etiam ob eam causam, vt cum postea destrueretur populus sua, nõ auctoris culpa, id accidisse intelligeret.

Torum etiam templum appellatum בֵּיתָא, hoc est, Solarium in lib. Misnaioth legimus.

Mis. de 7. pa. n. Templi sanctitatem ita antiqui distinxere, vt à mote ca. tēpli, qui cōmunis omnibus locus erat, proximi esset, siue profanum, quem gentibus frequentare licebat ab omni penitenti loco arcendis: Deinde atrium feminarum sacrū, intra quod Israelis atrium, post hoc Sacerdotum. hæc sancta omnia erant. Sed inter vestibulum & altare sanctior habebatur locus. Augustior adhuc ca. tēstæ ædis pars, quæ יֵהוּבָא dicebatur. Demum verò דְּבַרֵי sanctissimus locus erat; idque propriè quod Sancta sanctorum appellabatur. Atque harum distinctionum exacta ratio explicatur in libris Misnaioth; vbi etiam hominum ordines indicantur, & quibus interdictionum fuerit ab ingressu templi, & quos auctores huiusmodi distinctio & interdictionis habuerit, exponitur.

Li. יְהוֹשֻׁעַ הַיְהוּדִים pag. 43. facie 1.

Quamquam Solymorum vrbs partim Iudæorū, partim Biniamitarum familiis habitaretur; tamen ad Biniaminitas magis quàm ad Iudæos tēplum spectasse accepimus. Linea enim inter Iudæos & Biniaminitas ducta aram sacrā, quæ medio in loco surgebat, ad Biniaminitarum partem relinquebatur. Sunt qui hanc dignitatem Biniaminitis ob eam rem contigisse dicant: quòd vnus ex omnibus tribuum principibus Biniamin in terra sancta natus fuerit. Alij quòd minimum natu filium hac parte augeri Deus voluerit, exponunt; quòd parentes delectari solent minimis liberis, iisdemque domi apud se manentibus familiarissimè vti.

Tredecim mensas lapideas in atris exterioribus fuisse, memoria proditum est, quibus adstantes homines orarent. Fuere verò illæ partim ad occasum, partim ad Meridiem & Septentrionem sitæ, ad Ortum nulla. Duas etiam intra sanctum mēsas antiqui describunt, marmoream & auream: hanc ad inducendos panes recentiores; illam ad antiquiores efferendos.

Mis. de 6. par. 7.

Sunt qui affirmant omnium candelabrorum lucernas ardere solitas, atque in omnibus mensis à Salomone consecratis panes fuisse propositos.

Temples cellas, quas exedras diximus, non Sacerdotibus tantum, sed Scribis etiam Legis interpretibus ad vsum fuisse destinatas ex Ieremie lectione docemur, s. s. e. Legitque Baruch ex volumine sermones Ieremie in domo Domini in gazophylacio Gamarie filij Saphan Scribæ, in vestibulo superiori, in introitu portæ nouæ domus Domini.

Camh. 1. Reg. 10. 6.

A domo Salomonis regia ad templum scalam artificiosissimè constructam fuisse egregio lapide, lignisque elegantibus ornatam, ex sacris historiis accepimus.

Mis. de 7. par. 7.

Sancta sanctorum in atrio ad Septentrionalem partem iugulabantur, quemadmodum ex antiquis traditionum libris cognouimus.

Mis. de 6. par. 1.

In adyto quod דְּבַרֵי siue Sancta sanctorum dicitur, antiquam illam à Mose constructam arcam Salomon collocauit, in eaque legis tabulas tantum conclusit: virge autem Aaronis, & vasi manna, atque oleo vntionis sacro auream arcam ipse fecit seorsum reponendis.

Mis. de 6. par. 5.

In exteriori æde, cui Hebraicum nomen יֵהוּבָא, duæ bases fuisse traduntur, in quibus phialæ vicimarū sanguine plenæ collocabantur certis sacrificiorum ritibus.

Mis. de 7. par. 1.

In primo illo templo, inter sanctum & adytum, vnū velum tantum extensum fuisse, & sacrorum librorum de lectione, & veterum traditione constat.

Mis. de 7. par. 8.

At verò in secundo templo duo fuisse quidam volunt auctores; Euangelij verò lectio vnum tantum in-

dicat cui יְהוֹשֻׁעַ הַיְהוּדִים Græcum nomen facit, atque huic rei veterum traditio assipulatur.

PORTAE. Mis. de 7. par. n. PORTA. Amch.

De portis illa etiam adnotanda videtur, superiorem portam eam dictam fuisse quæ Occasum; inferiorem verò quæ Ortum respiceret.

Portæ Aquilonaris nomen Chaldaicum, siue Syriacum posterioribus temporibus appellatum inuenimus שַׁרְיָא alij etiam nomen קַנּוּסָא factum.

Puteum in atrio templi operculo mobili obturatum indicauimus, in quem ministrantes aquam & sanguinem oblationum effundebant, quæ per subdolum canalem ad torrentem vsque ipsum Cedron defluebant: ij verò, quibus horti secundum torrentem erant, tributum certa ratione in templi facta tecta pendebant.

CANALIS. Mis. de 7. par. c. 5. pa. 7. c. 6. & de 7. par. 1. 3. Reg. 6. 5. 13.

Lapides templi omnes marmoreos, siue molitorie materiae cãdidos fuisse, interius exteriusque politos, ita affabrè in ipsâ lapidicina sectos, vt malleo postea in adificio committere non fuerit opus, non absque arcana significatione scriptum legimus.

עוֹת הַקִּדְשִׁים קוֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים

In templo loca erant, quæ Daniel vocat חַתְּמוֹת אַתְּרוֹת & loca Sacerdotum.

Saad. Dan. c. 13. pag. 874. facie 2. in exempl. Bomberg. Ezec. 4. 13. Mis. de decima secunda ca. 5. par. 13. in comun. 2. Reg. 12.

Fuit in templo suggestum inter Sacerdotum & Israelis atrium constitutum: in quo Leuitæ musicis instrumentis solemnium & quotidianorū sacrificiorum tempore canerent.

Templum illud antiquum per Athaliam penè dirutum, Ioas rex sartum tectum curauit. Quidquid autem offerebatur pro votis, & votorū redemptionibus, Sacerdotum vsui antè destinatum fuit, ea lege, vt facta tecta à Sacerdotibus curarentur.

Constituta autem fuit à Iehoiada rege arca in templo foramine facta, in quam spontè à populo oblata pecunia immitteretur; quæ etiam in facta tecta curanda expendebatur. Cura templi faciendi ad probos viros architecturæ peritos regis decreto, & Sacerdotū consilio translata fuit.

In templi facta tecta curanda non ponebantur pretria redundantie peccatorum; sed tantum volua, & spontanea: quia non paratur sedes Deo in culpa, sed in virtute; illud enim multæ ac pœnæ; hoc virtutis est.

Templi ærarium Ezechias exhaustit, & portarum ac liminum aureas laminas remouit, eamque pecuniæ summam regi Assyriorum dedit. Fuerat autem magnus in templo thesaurus.

TEMPLVM SECVNDVM.

SECVNDVM templum à Zorobabel adificatum omnes primi partes habuit, Montem domus, Profanum, Feminarum, & Israelis, ac Sacerdotum atria, Sanctum, & Sanctū sanctorum: sed omnia minori situ, & opere, ac sumptu, quàm illud antiquius, mensurarum ac totius operis ratione per Cyrum Persarum regem præscripta.

Ezra. 6. 3. Mis. de 7. par. 1. Ezec. 4. 13. Mis. de decima secunda ca. 5. par. 13. in comun. 2. Reg. 12.

In hoc templo vltra antiquarum partium vsum legimus iuxta Orientalem portā exedram fuisse, in qua Medorum Metropolis vrbs Susæ exemplū depictum erat, & mensurarum omnium exemplaria præscripta.

In porta etiam Orientali locus fuisse commemoratur; in quo summi Legis magistri, & Interpretes docebant: atque vnus ex illis præcipuus Gamaliel.

Mis. de 7. par. 17. ca. 2. par. 17.

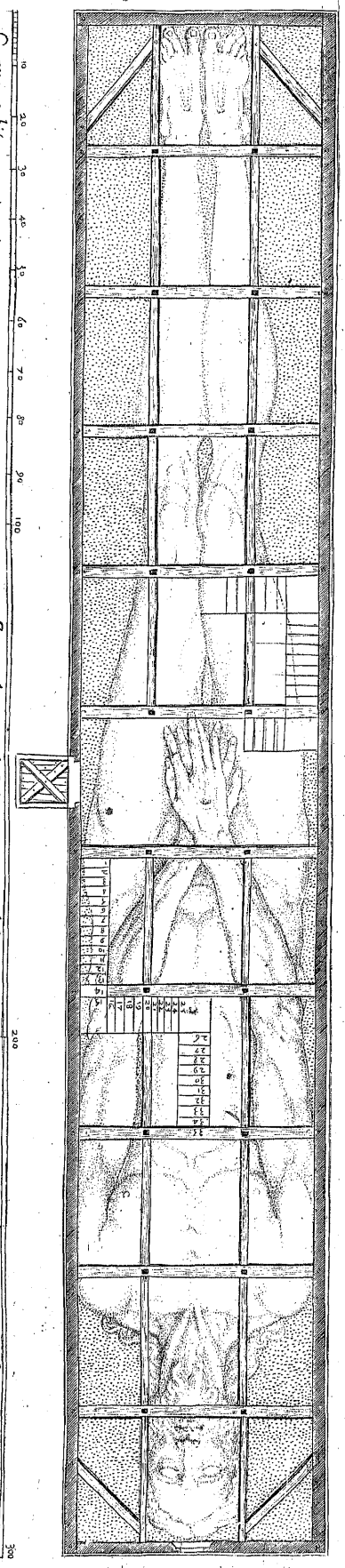
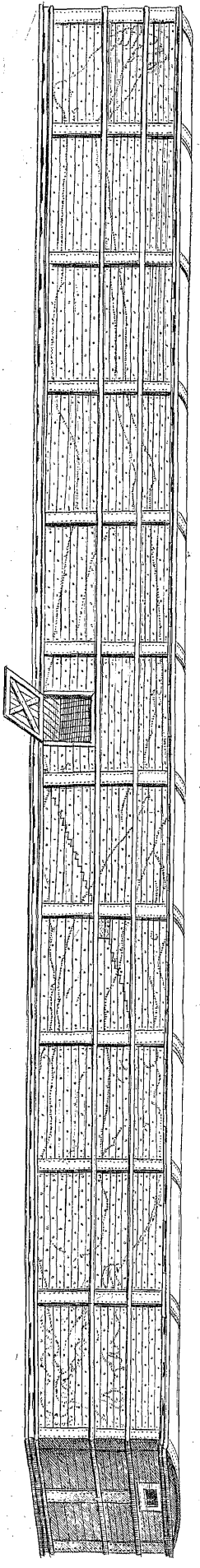
Idem templum, quod secundum appellatum est, ab Herode denuò constructum fuit lapidum magnitudine, atque adificiorum structura longè, vt ab ipsis Hebræis scriptoribus affirmatur, maius, & præstantius quàm illud prius Salomonis, cuius operis magnificentiam Christi discipulis admirationem attulisse Euangelistæ scribunt, respondente Domino. Vides omnes magnas has adificationes; amen dico tibi, non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat.

Mat. 13.

Eodem sæculo eum Pontificatus nõ perpetuus iam, sed annuus esset, atque arbitrio Cæsaris deferretur; Exedram factam fuisse legimus cui nomen fuit יְהוֹשֻׁעַ, in quam sese recipiebant summi Pontifices, postquam munere suo fuerant defuncti.

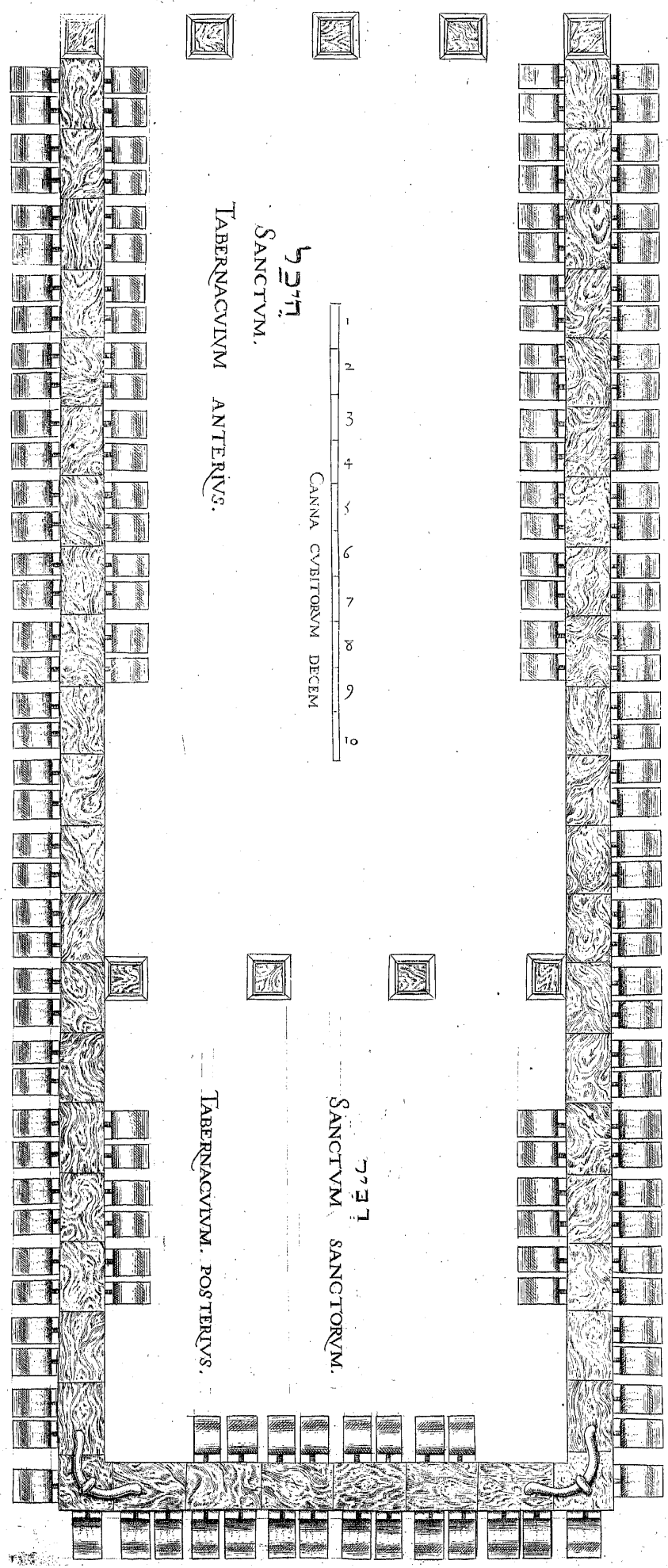
Mis. de 7. par. 1. ca. 1. par. 8.

Forma exterior arce Noe ex descriptione Moser.

Causa cubitorum trecentum
10 20 30 40 50 60 70 80 90 100
Figura et basi arce ex descriptione Moser. Brachia Arce Montano opposita.
200 300

SACRI TABERNACULI ICNOGRAPHIA BENED. ARIA MONTANO DESCRIPTORE

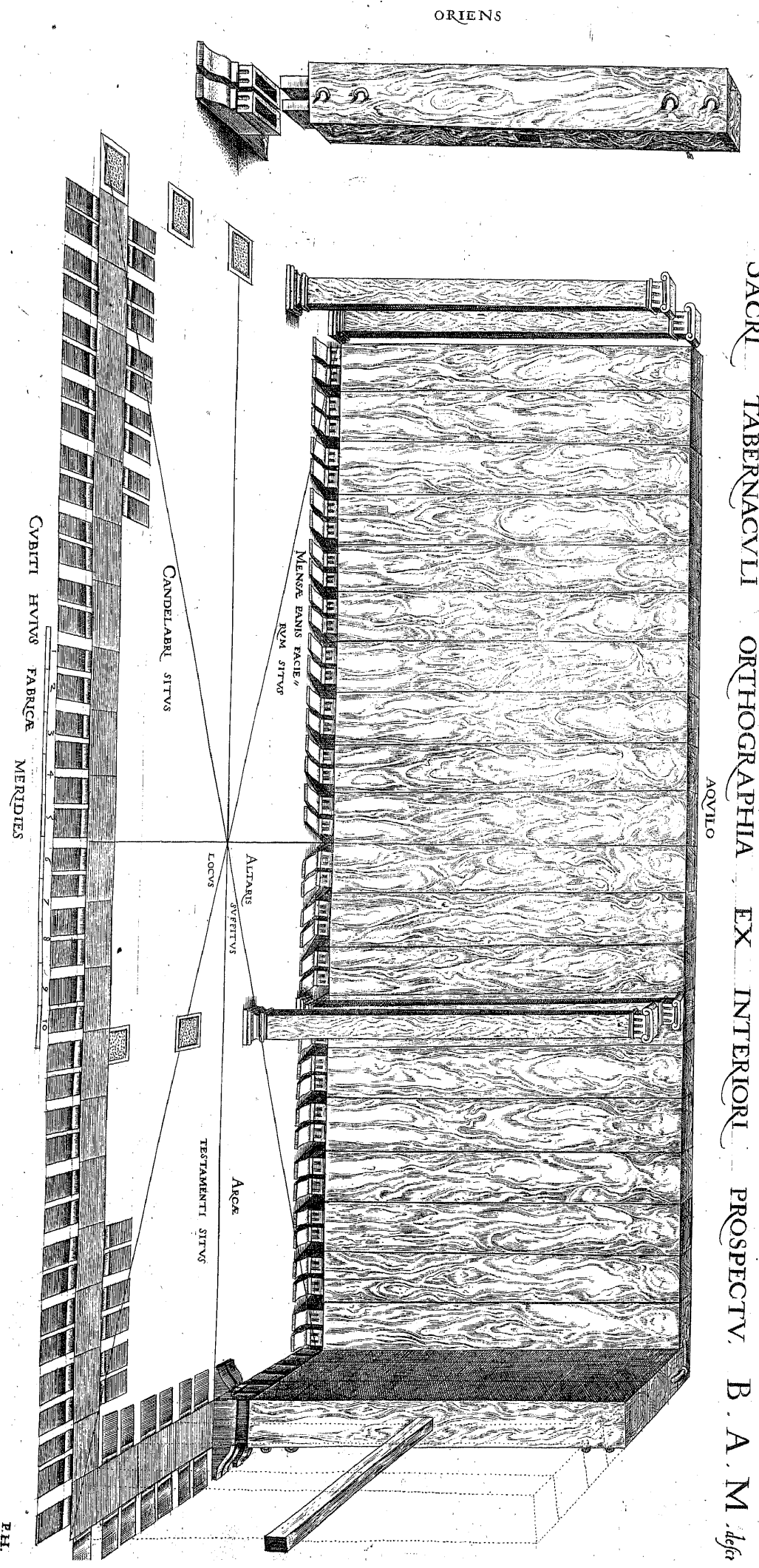

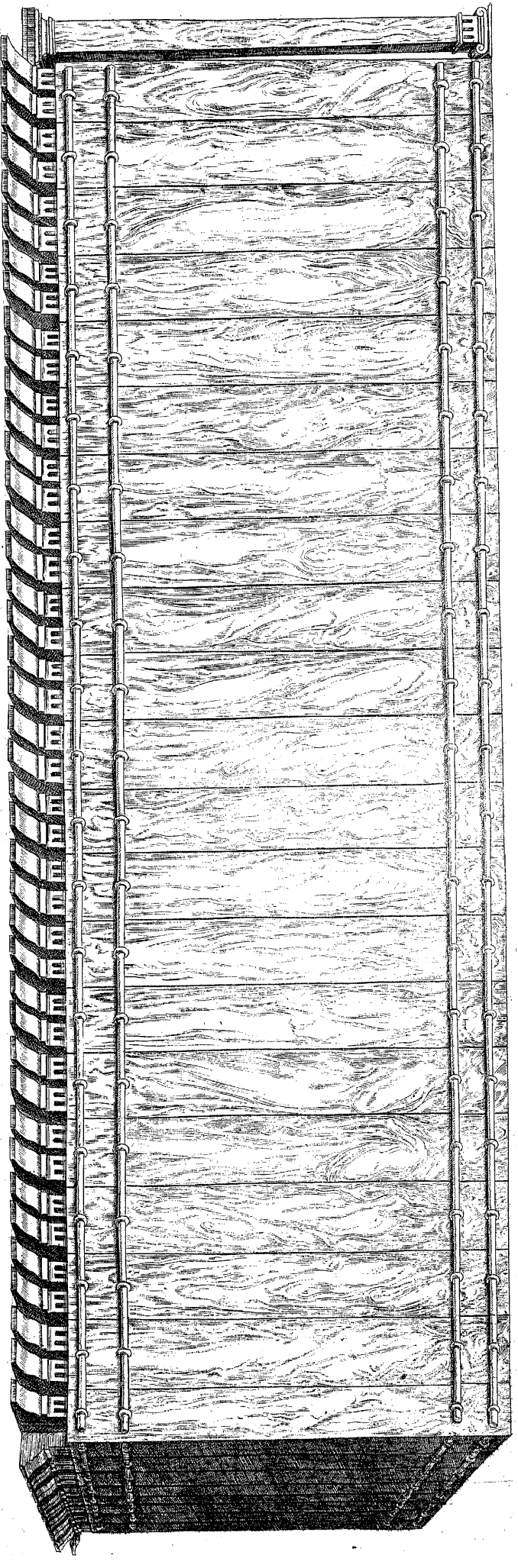
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
CANNA CVBITORVM DECVM

527
SANCTVM.
TABERNACVLVM ANTERIVS.

7781
SANCTVM SANCTORVM.
TABERNACVLVM POSTERVS.

SACRI TABERNACULI ORTHOGRAPHIA EX INTERIORI PROSPECTU. B. A. M. *del.*

P. H.

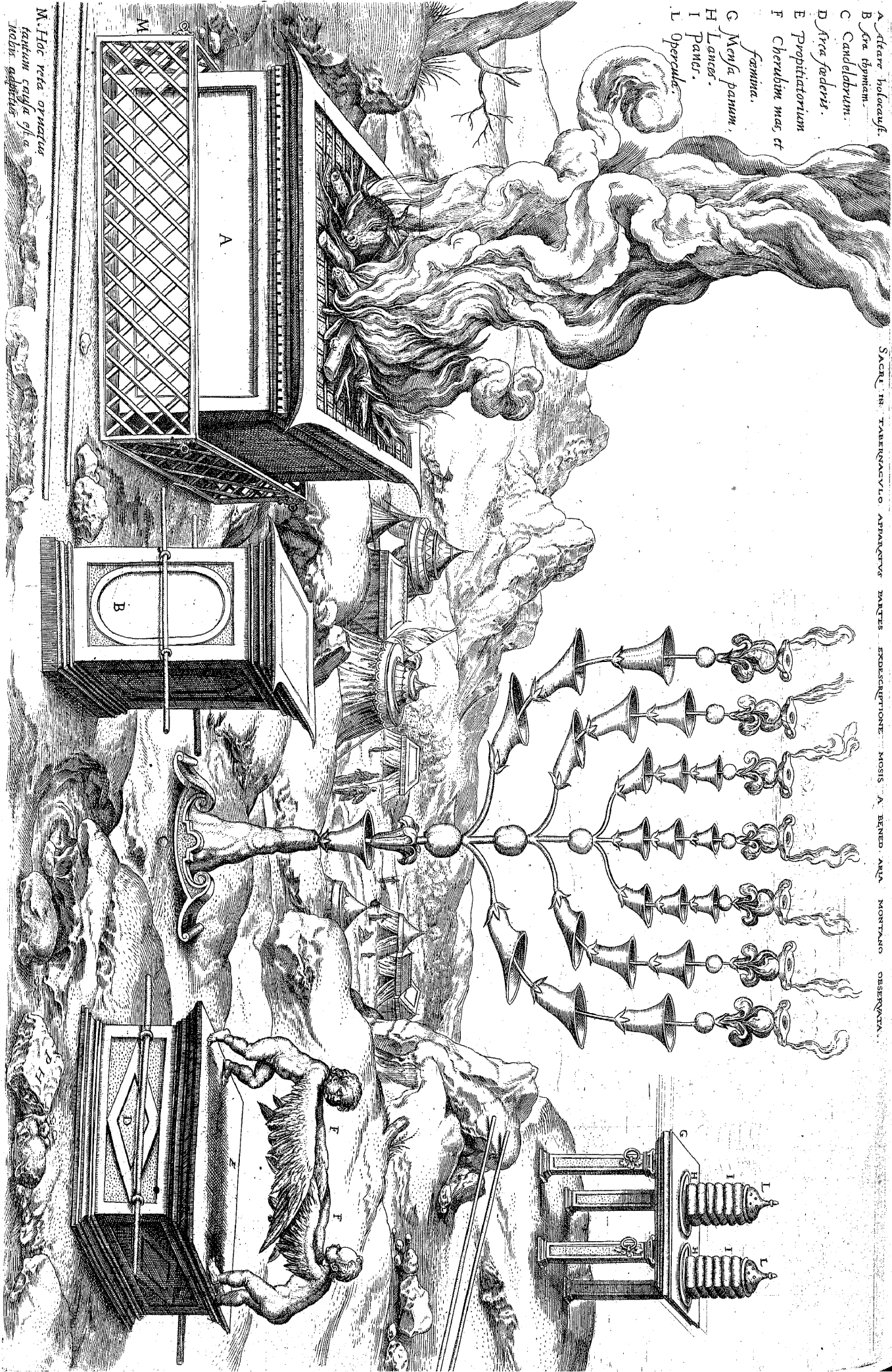
SACRI TABERNACULI ORTHOGRAPHIA EXPROSPECTU EXTERIORI SECUNDUM ARTEM. B. A. M.

Pendebat infirmum Velum ex anteriori parte cetera mensura: sed nos in hoc exemplo, ut liberio rem relinquere mus inspectionem, re ductis sinibus illam partem a portarum axim

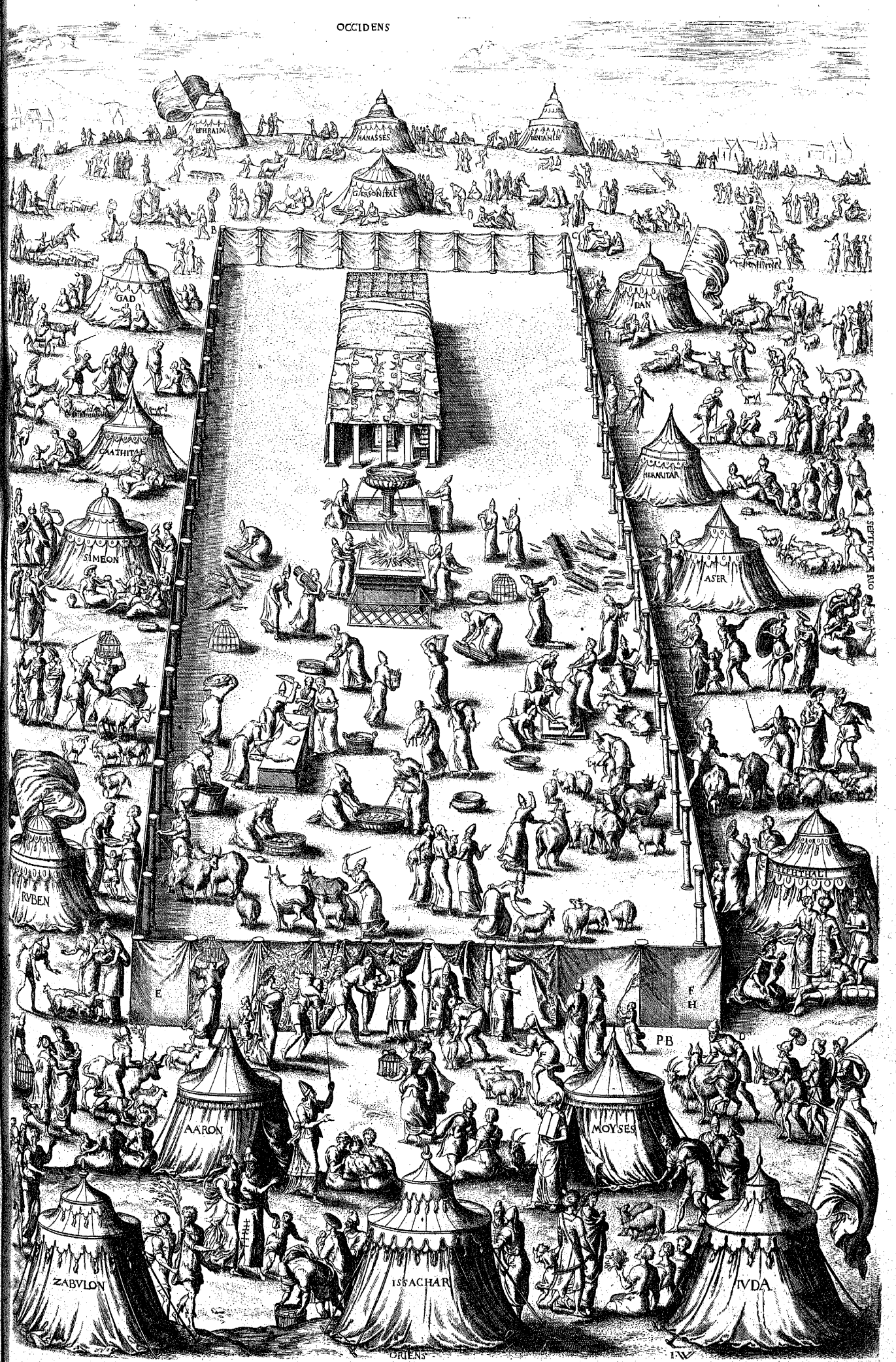
INERNAOVLII ABSQNTI AC TRIPICI VELO TECTI EXEMPLVM

M. Hoc vasa ornatum
 tantum caelestis
 iohis adhibetur.

A. Officium holocausti.
 B. Scaeta thymiam.
 C. Candelabrum.
 D. Scaeta foederis.
 E. Propitiatorium.
 F. Cherubim mac et
 famina.
 G. Mensa panum.
 H. Lances.
 I. Panis.
 L. Operculum.

SACRUM TABERNACULUM APMANENSIS TABERNAE EXPOSITIONE MOYSIS A BENEDICTO ANTONIO MONTANO GIBBERNATA.

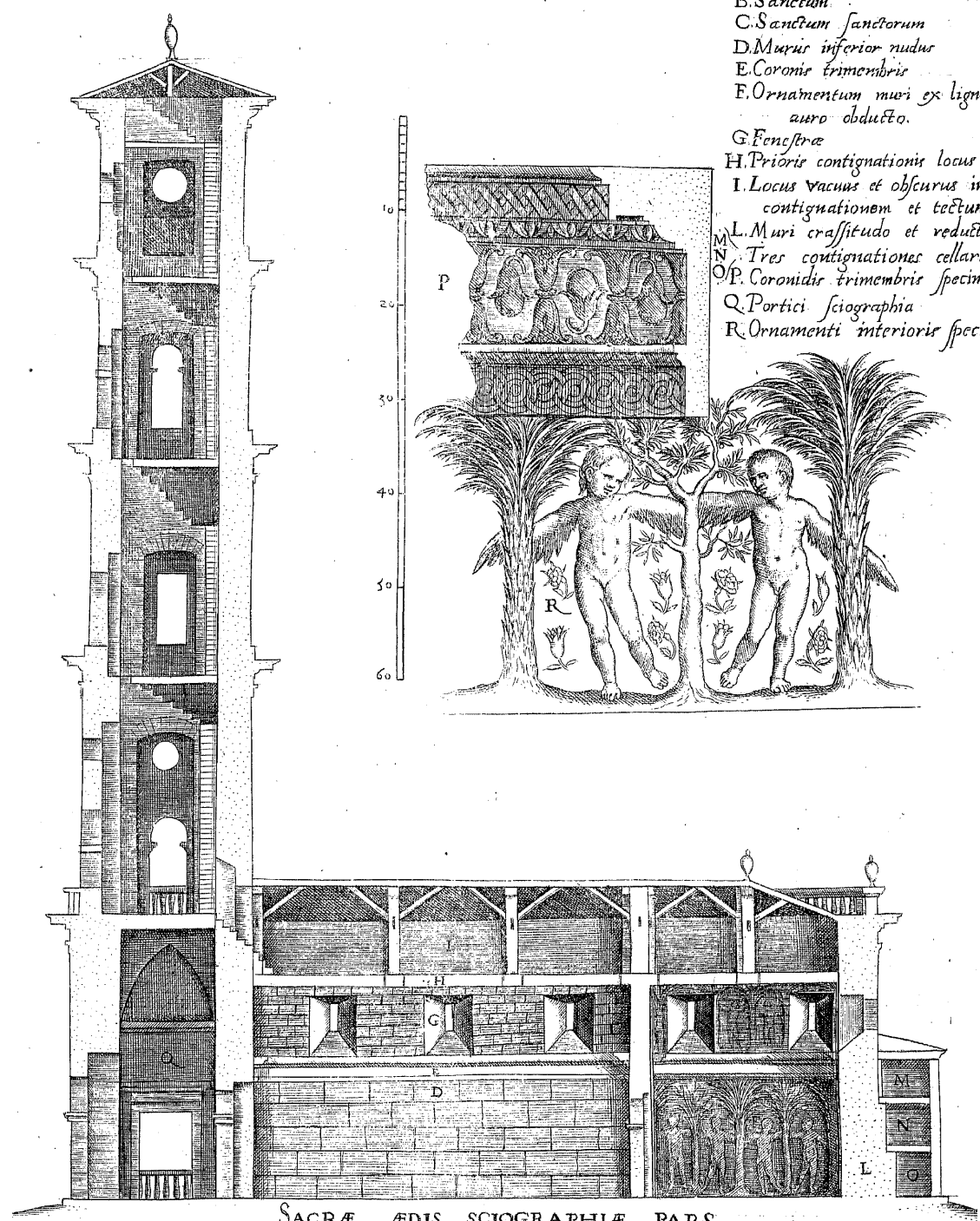

OCCIDENS

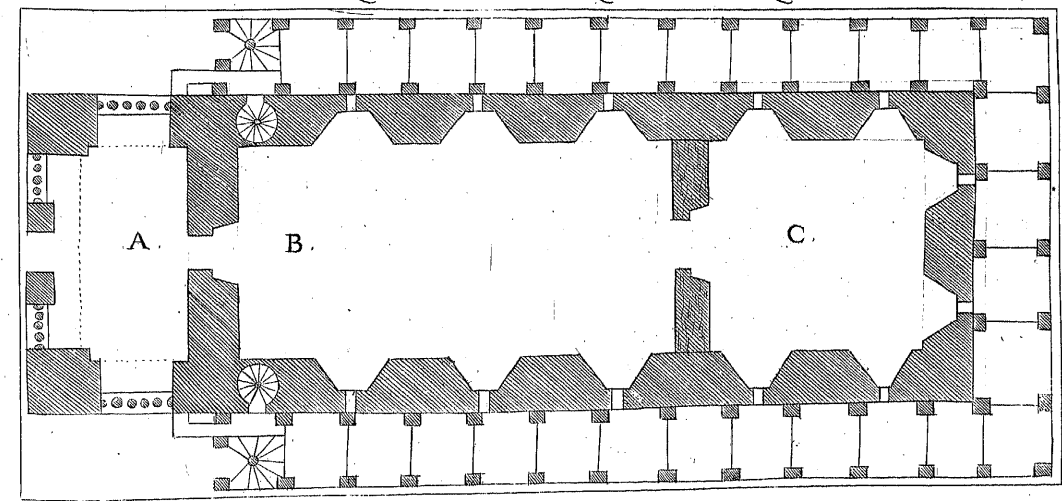
ORIENS

Labels for tents and structures: GAD, DAN, ASER, SIMEON, RUBEN, AARON, MOYSES, ISSACHAR, IUDAH, DAN, ASER, MOYSES, ISSACHAR, IUDAH.

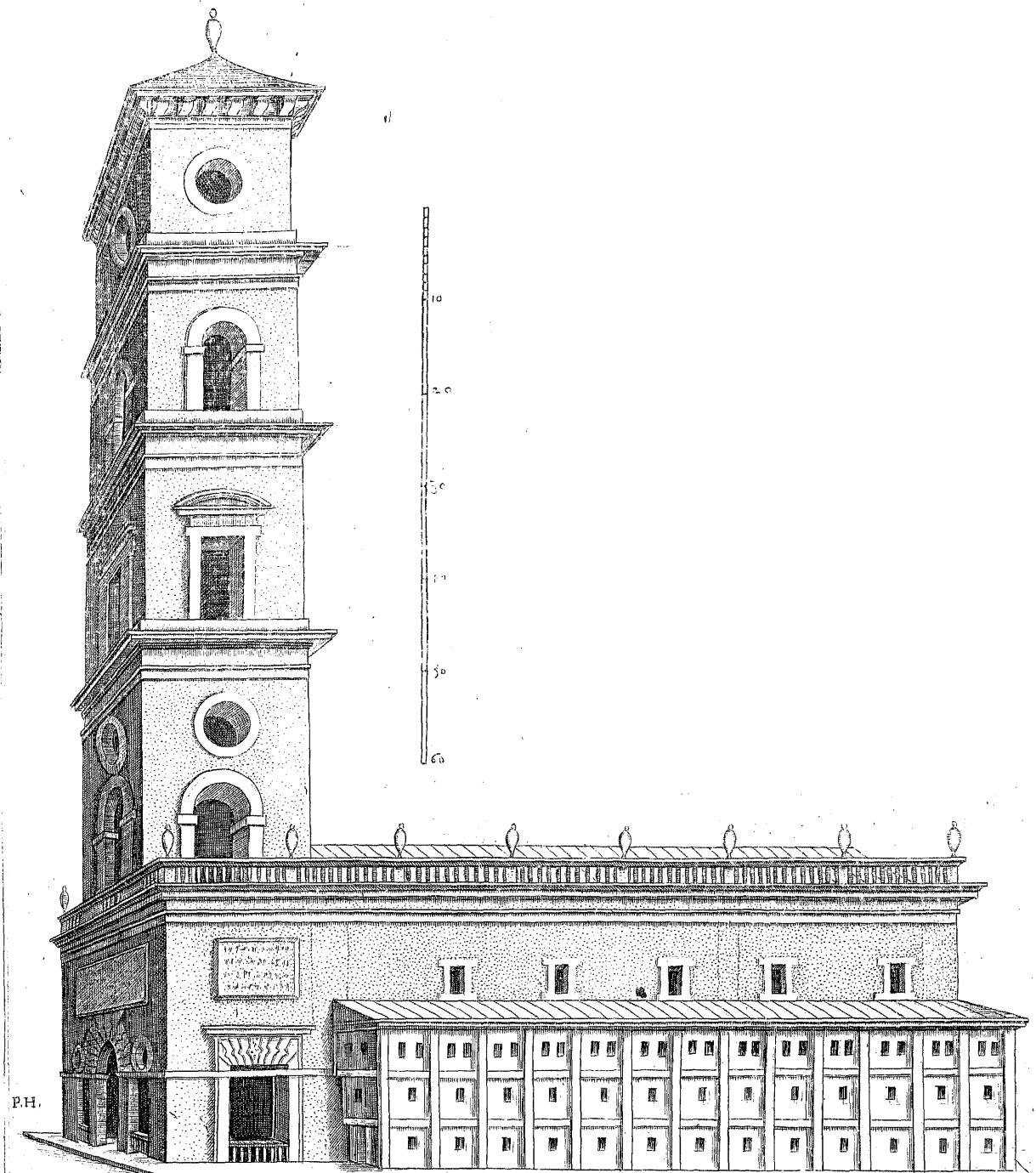
- A. Porticus vel AVLAM
- B. Sanctum
- C. Sanctum sanctorum
- D. Murus inferior nudus
- E. Coronis trimembris
- F. Ornamentum muri ex ligno auro obducto.
- G. Fenestra
- H. Prioris contignationis locus
- I. Locus vacuus et obscurus inter contignationem et tectum.
- L. Muri crassitudo et reductus.
- N. Tres contignationes cellarum.
- O. P. Coronidis trimembris specimen
- Q. Portici sciographia
- R. Ornamenti interioris specimen.

SACRÆ ÆDIS SCIOPHILÆ PARS.

SACRÆ ÆDIS ICNOGRAPHIA EX BENEDICTI ARLE MONTANI DESCRIPTIONE.

P.H.

TEMPLI CVM PORTICV ET CELLIS ABSOLVTA ORTHOGRAPHIA ex descriptione Bened. Arta Montani.
{ Conuenit orthographia cum Icnographia mensuris ad Vnguem. Membra omnia respondent Architecturae Israelitarum